

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Bc. Marta Šajdlerová

**Aspirace ovlivňující výběr střední školy jako cesty k povolání
u osob se sluchovým postižením**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Aspirace ovlivňující výběr střední školy jako cesty k povolání u osob se sluchovým postižením* vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou všechny citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce.

V Olomouci dne.....

.....
Bc. Marta Šajdlerová

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Ivaně Horváthové, Ph.D. za vstřícný přístup, účinnou metodickou, pedagogickou a odbornou pomoc a další cenné rady, které mi poskytla při vypracování diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům a tlumočnicki znakového jazyka, kteří se ochotně zapojili do realizovaného výzkumu.

Obsah

ÚVOD.....	1
1 VZDĚLÁVÁNÍ A PROFESNÍ PORADENSTVÍ PRO OSOBY SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM	3
1.1 Vzdělávací systém pro žáky se sluchovým postižením v ČR.....	3
1.2 Programy podpory určené osobám se sluchovým postižením při hledání zaměstnání 14	
2 IDENTITA V KULTUŘE NESLYŠÍCÍCH OSOB	19
3 ASPIRACE NA VOLBU BUDOUCÍHO POVOLÁNÍ.....	29
3.1 Vzdělanostní aspirace	30
3.2 Pracovní aspirace	36
3.3 Faktory ovlivňující výběr povolání u osob se sluchovým postižením.....	38
4 PRAKTICKÁ ČÁST	40
4.1 Předvýzkum	40
4.2 Metodologie výzkumu	42
4.3 Výzkumný problém	42
4.4 Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	43
4.4.1 Průběh výzkumu	43
4.4.2 Zkoumaný vzorek	45
4.4.3 Metoda sběru dat	46
4.4.4 Analýza získaných dat	49
4.5 Závěr a diskuze	55
4.6 Doporučení pro praxi	59
ZÁVĚR.....	60
SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ	61
SEZNAM ZKRATEK	68
SEZNAM OBRÁZKŮ	68
SEZNAM TABULEK	68
SEZNAM PŘÍLOH	68
ANOTACE.....	80

ÚVOD

*Práce z povinnosti – to je lopota,
ale práce se zájmem – to je zábava.
G. B. Shaw*

Téměř každý jedinec je ve svém životě postaven před důležité rozhodnutí, a to volbu své studijní a profesní cesty. Toto rozhodnutí není snadné pro žádného z nás. V době patnácti let, kdy žáci odcházejí ze základní školy a mají se tedy rozhodnout, co dělat dál, je jich řada spíše zmatena než pevně rozhodnuta. Často člověk od žáků v osmých, ale i v devátých třídách základní školy slyší, že vlastně ještě úplně neví, čím by chtěli být, kam by chtěli ve svém životě směřovat. Najdou se mezi nimi samozřejmě i výjimky, tedy žáci, kteří o své budoucí studijní a profesní cestě mají jasnou představu. Takových však nebývá mnoho. V případě nerozhodnosti nyní hovoříme o intaktních žácích, u nichž pochybnosti a nerozhodnost plyne nejspíše z mladého věku čtrnácti a patnácti let, kdy je na nich tato obtížná a zásadní životní volba kladena.

Ovšem žáci se sluchovým postižením to mají těžší ještě o fakt, že musí brát v úvahu omezení, která plynou právě z jejich sluchového postižení, popřípadě komunikačních a jiných specifík. Takový typ žáků je při výběru střední školy limitován řadou faktorů. O jaké faktory se jedná, tím se právě budeme v předkládané diplomové práci s názvem „Aspirace ovlivňující výběr střední školy jako cesty k povolání u osob se sluchovým postižením“ zabývat. Vymezili jsme si hlavní cíl práce, a to zjistit faktory, které ovlivnily aspirace u dospělých osob se sluchovým postižením při výběru střední školy jako cesty k povolání.

Vzhledem k náplni práce a k její přehlednosti je diplomová práce členěna tradičně na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část obsahuje celkem tři kapitoly. V první kapitole se zabýváme vzdělávacím systémem České republiky pro osoby se sluchovým postižením, kde se zaměřujeme na to, jakým způsobem jsou tito žáci připravováni na budoucí volbu povolání, s čímž souvisí samozřejmě kariérové poradenství. Druhá část této kapitoly popisuje možnosti podpory osob se sluchovým postižením při hledání a následném uplatnění na trhu práce. Druhá kapitola teoretické části se zabývá identitou těchto osob a s tím související kulturou Neslyšících, která má na utváření identity významný podíl. Popisujeme zde hlavně důležitost budování identity, jelikož právě stabilní identita má výrazný podíl na utváření vzdělanostních i profesních aspirací. Třetí kapitola se zaměřuje již přímo na aspirace osob se sluchovým postižením, a to přímo na aspirace

vzdělanostní a pracovní. Kapitola se zabývá přímo faktory, které se podílejí na budování vzdělanostních i pracovních aspirací, motivací, které se s aspiracemi neodmyslitelně pojí, a také jsou zde uvedeny faktory, které výběr u osob se sluchovým postižením ovlivňují.

Praktická část se zabývá samotným výzkumem, a to jak zjištěním, analyzováním a ověřením stanoveného hlavního cíle, tak i cílů dílčích. Pro výzkum byla zvolena kvalitativní metoda v podobě polostrukturovaného rozhovoru s předem připravenými otázkami. Všechna data, která byla prostřednictvím výzkumu zjištěna, byla dále porovnávána s výzkumy, které se zaměřovaly na podobné téma, ovšem těch není mnoho.

1 VZDĚLÁVÁNÍ A PROFESNÍ PORADENSTVÍ PRO OSOBY SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM

Vzhledem k tomu, že vzdělání a vzdělávání považujeme za jeden z primárních faktorů, které se na pracovním uplatnění jedinců se sluchovým postižením odráží, uvádíme níže stručný nástin vzdělávacího systému České republiky, který je pro tyto jedince určen.

1.1 Vzdělávací systém pro žáky se sluchovým postižením v ČR

V následující podkapitole nastíníme pole působnosti pedagogických pracovníků na všech stupních školního vzdělávání, jež se zaměřují na budování profesní orientace a profesního uplatnění. Vzhledem k výzkumu, který prováděl Friedmann a kol. v letech 2008 a 2009 a který byl zaměřený na profesní orientaci žáků, bylo zjištěno, že již v mateřských školách jsou děti seznamovány a připravovány na budoucí povolání, samozřejmě způsobem přiměřeným k jejich věku. Většinou jsou využívány metody pozorování, vyprávění a následný rozhovor (Friedmann a kol. 2011).

• Preprimární vzdělávání

V mateřských školách pro sluchově postižené, které fungují při základních školách pro sluchově postižené, je hlavním úkolem dbát na komunikační a jazykovou výchovu a pomoci tak překonat dítěti komunikační bariéru, která ze sluchové vady vzniká.

Mateřskou školu mohou navštěvovat děti od 3 do 6 let, které mají různý stupeň sluchové vady. Velmi důležitá je také spolupráce rodiny s mateřskou školou (Horáková 2012).

Sobotková (in Horáková 2012) vymezuje hlavní úkoly mateřské školy takto:

- navazování komunikace,
- tvoření a rozvíjení hlasu,
- rozvíjení zrakového vnímání, které je důležité pro nácvik odezírání,
- rozvíjení hmatového vnímání, jemné a hrubé motoriky,
- reedukace sluchu,
- rozvíjení komunikace, verbální i neverbální.

V těchto hlavních úkolech mateřské školy spatřujeme velmi důležitý význam pro budoucí profesní orientaci dětí, jelikož dle našeho názoru právě komunikace má na utváření profesní orientace neopomenutelný vliv. Každá

mateřská škola musí pracovat podle vlastního školního vzdělávacího programu, který ovšem musí vycházet z rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Z oblastí, které považujeme pro budoucí profesní orientaci jako nejdůležitější, je určitě vzdělávací oblast Dítě a jeho psychika, kam patří také podoblast Jazyk a řeč, která se zaměřuje na:

- Rozvoj jazykových schopností a dovedností jak receptivních (jako je vnímání, naslouchání, porozumění), tak i produktivních (kam patří výslovnost, vyjadřování, mluvní projev).
- Rozvoj komunikačních dovedností (verbálních i neverbálních).
- Rozvoj kultivovaného projevu (RVP PV, 2017).

Jak je patrné z předešlého výčtu, **hlavním úkolem** mateřské školy je především rozvoj komunikačních dovedností, samozřejmě i rozvoj jemné a hrubé motoriky a poznávání okolního světa. Vše je samozřejmě pro budoucí život dítěte velmi důležité a dle našeho názoru právě komunikace se v pozdějších letech může odrazit právě i při profesní orientaci.

Některé děti, se sluchovým postižením navštěvují mateřskou školu běžného typu. Zde je velmi důležité, aby mateřská škola splňovala náročné podmínky, které dítě se sluchovým postižením potřebuje.

Primární vzdělávání

Výše zmíněný výzkum Friedmanna se dále zaměřoval na přípravu k volbě povolání na prvním stupni základní školy, de oslovení pedagogové velmi kladně hodnotili setkání s pracujícími lidmi ze svého okolí, kteří mohou sloužit jako motivace právě u osob se sluchovým postižením. Můžou žákům ukázat způsob, že i přesto, že mají sluchové postižení, to má cenu a jsou na trhu práce rovnocennými partnery slyšících kolegů. Jako druhý velmi důležitý aspekt učitelé uváděli spolupráci s rodiči (Friedmann a kol. 2011).

Před nástupem dítěte do základní školy, musí být dítě školně zralé¹ a školně připravené,² což se zjišťuje prostřednictvím vyšetření, na kterých se podílí praktický, popř. odborný lékař dítěte a školní poradenské zařízení (Bednářová a Šmardová 2015).

---

¹ Školní zralost lze definovat jako dosažení takového stupně fyzického, mentálního a emocionálně-sociálního stupně vývoje, aby bylo dítě schopno se bez obtíží, nebo alespoň bez větších obtíží, účastnit výchovně-vzdělávacího procesu. Při posuzování školní zralosti se zaměřujeme na: tělesný čili somatický vývoj dítěte, jeho zdravotní stav, úroveň vyspělosti jeho kognitivních funkcí, úroveň jeho praceschopnosti (návyky, pracovní předpoklady), úroveň emocionálně-sociální zralosti (Bednářová a Šmardová 2015).

Pro děti se sluchovým postižením se nabízí dva proudy, kterými mohou být vzdělávány. V obou případech jsou žáci vzděláváni podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV). V RVP ZV nalezneme přímo vzdělávací oblast s názvem Člověk a svět práce, která vychází z konkrétních životních situací a má připravit žáka pro budoucí život, jehož součástí je samozřejmě pracovní uplatnění, na které se zaměřuje přímo oblast Svět práce, jež může být zařazena od 7. ročníku, pro 8. a 9. ročník je již závazná. Očekávané výstupy této oblasti jsou:

- Žák se orientuje v pracovních činnostech vybraných profesí.
- Žák posoudí své možnosti při volbě vhodného povolání a profesní přípravy.
- Žák využije poradenské služby pro výběr vhodného vzdělávání.
- Žák je schopen v modelových situacích prezentovat svou osobu při vstupu na trh práce (RVP ZV).

Očekávané výstupy v rámci podpůrných opatření jsou:

- Žák se orientuje v pracovních činnostech vybraných profesí, v učebních oborech a středních školách.
- Žák je schopen posoudit své možnosti v oblasti profesní či pracovní orientace.
- Žák využije poradenské služby pro výběr dalšího vzdělávání.
- Žák je schopen v modelových situacích prezentovat svou osobu při vstupu na trh práce. Žák byl seznámen s právy a povinnostmi zaměstnanců i zaměstnavatelů, byl seznámen i s možnostmi využití poradenských služeb v případě neúspěšného hledání zaměstnání (RVP ZV).

Jak jsme již uvedly, **jednou z možností** je vzdělávání na běžných základních školách. Školský zákon, účinný od 1. 1. 2017, říká, že děti, žáci, studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na poskytnutí podpůrných opatření, která v případě žáků se sluchovým postižením spočívají v:

- Vzdělávání žáků podle individuálního vzdělávacího plánu.
- Využití asistenta pedagoga.

---

² Školní připravenost „zahrnuje kompetence v oblasti kognitivní, emocionálně-sociální, pracovní a somatické, které dítě nabývá a rozvíjí učením, sociální zkušeností (zejména v MŠ)“ (Bednářová a Šmardová 2015, s. 2).

- V případě, že žák při vzdělávání užívá jiný komunikační systém než mluvenou řeč, musí mu škola zajistit vzdělávání v tomto komunikačním systému.
- Žákům, kteří jsou vzděláváni v českém znakovém jazyce, musí škola poskytnout souběžně vzdělávání v psaném českém jazyce, přičemž znalost českého jazyka si žáci osvojují metodami, které jsou používány při výuce českého jazyka jako cizího jazyka.
- Žáci, kteří upřednostňují komunikaci v českém znakovém jazyce (a není-li český znakový jazyk komunikačním systémem všech účastníků vzdělávacího procesu), mají pak tito žáci právo na využití tlumočnicka českého znakového jazyka po celou dobu vzdělávání (Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

Druhou z možností je pak vzdělávání ve speciálních školách pro sluchově postižené. Jak již bylo zmíněno výše, žáci ve školách pro sluchově postižené jsou vzděláváni stejně jako žáci v běžném typu škol podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Školy pro sluchově postižené se od běžných škol liší možností otevřít přípravnou třídu, kde se děti formou zábavné činnosti připravují na zahájení školní docházky, která tedy může být na speciální škole pro sluchově postižené desetiletá. Další velkou výhodou je snížený počet žáků ve třídě, využívání nejrůznějších postupů metod, forem vzdělávání, speciálních pomůcek a učebnic pro děti se sluchovým postižením. Škola zařazuje v rámci výuky předměty speciálně pedagogické péče v podobě individuální logopedické péče či znakového jazyka (Horáková 2012). Postupně je v rámci školního vzdělávacího programu zaváděn předmět Znakový jazyk, který je určen k celkovému vývoji a uživatelskému vnímání znakového jazyka, poznání jeho teorie a postavení ve společnosti (Vitásková 2015).

Keblová (in Horáková 2012) uvádí výčet podmínek, které je v rámci vzdělávání ve speciální škole pro sluchově postižené nutno zajistit:

- Vést žáky k porozumění a respektu ke kulturním odlišnostem.
- Utváření sociálních dovedností.
- Umožnit setkávání neslyšících žáků s dospělými neslyšícími jako identifikačním vzorem.

Především poslední podmínka je pro žáky se sluchovým postižením velmi důležitá, jelikož dospělí neslyšící jim mohou být vzorem při volbě povolání, žáci od nich mohou získat cenné rady ohledně vhodného povolání a následného uplatnění na trhu práce, jelikož dospělí neslyšící mohou tuto skutečnost posoudit z vlastní zkušenosti. Samozřejmě i sociální dovednosti hrají v budoucím zaměstnání jedince neopomenutelnou roli. V případě, že hovoříme o volbě povolání a následném pracovním uplatnění, mluvíme tedy o tzv. **profesní orientaci**,³ která se prolíná celým edukačním procesem a je zaměřená právě na řešení otázek volby povolání⁴ a budoucího pracovního uplatnění. Mezi její hlavní úkoly spadá vytváření předpokladů pro správné rozhodování při volbě povolání, seznamování jedinců s pracovním procesem a s podmínkami s ním souvisejícími. Dalším úkolem je posilování volných vlastností a pozitivního vztahu k práci, což přispívá k budoucímu setrvání ve zvoleném zaměstnání (Vítková, in Procházková 2009). Podílí se na ní celá řada činitelů, kde jeden z nejdůležitějších podílejících se je škola ve spolupráci s rodinou. Ve škole je činnost koordinována výchovnými poradci a školními psychology, důležitou úlohu sehrávají také pedagogicko-psychologické poradny a významnou složkou jsou informační a poradenská střediska, na která se jedinci se sluchovým postižením mohou obrátit. Všichni výše zmínění činitelé se snaží o individuální zvážení schopností každého jedince. V rámci poradenství se přihlíží k **zájmům** jedince (příroda, technika), **schopnostem** (motorické dovednosti, intelekt, rychlost rozhodování, komunikace), **vlastnostem** (trpělivost, důslednost, vznětlivost, pečlivost) a ke **zdravotnímu stavu** (stupeň sluchové ztráty, fyzická zdatnost). Na druhé straně jsou posuzovány faktory jako druh činnosti, pracovní prostředí, pracovní kolektiv, pracovní doba, poptávka po dané profesi na trhu práce, možnost kariérního růstu, nutnost cestování, výhody pro osobní život (Friedmann a kol. 2011).

Vzhledem k faktu, že jsou profesní možnosti jedinců se sluchovým postižením omezeny a konkurence na trhu práce je značná, je potřeba seznamovat tyto jedince s jednotlivými možnostmi, které mohou při rozhodování a následné volbě povolání

---

³ Profesní orientaci chápeme jako součást dlouhodobého procesu začleňování mladých lidí do světa práce. Jejím cílem je „utváření a rozvíjení reálného profesního cíle a perspektivy mladého člověka a vlastností a schopností, významných pro proces volby povolání, jeho vykonávání a eventuální rekválifikace“ (Průcha a kol., in Friedmann 2011, s. 13).

⁴ Spousta lidí se mylně domnívá, že neslyšící nemohou vykonávat některé profese. Czumalová (2008) uvádí jako příklad mýtus, že osoby se sluchovým postižením by podle intaktní společnosti neměly nebo by nevládly pracovat ve skladě, jelikož by pro ně bylo nebezpečné pohybovat se mezi jezdícími vysokozdvíhacími vozíky, ovšem nesmíme zapomínat na to, že osoby se sluchovým postižením využívají ke kompenzaci jiné smysly, v tomto případě především zrak, který mají většinou velmi dobře vytrénovaný.

i následně při hledání zaměstnání využívat. Proto níže uvádíme možnosti, které mohou být těmto jedincům na jejich profesní cestě nápomocny.

V starší literatuře se můžeme setkat i s termínem profesionální orientace, což bylo odvozeno od termínu profesionál. Ve výchovně-vzdělávacím procesu se můžeme setkat i s označením jako **výchova k volbě povolání, výchova k povolání**. V posledních několika letech se začíná projevovat snaha zastřešit celou tuto problematiku termínem kariérové poradenství (Friedmann a kol. 2011).

Kariérové poradenství

Jedná se o jeden z nejúčinnějších druhů profesionálně poskytovaného poradenství (Groma, in Potměšil a kol. 2010). Tyto služby jsou poskytovány lidem v každém věku při rozhodování v oblasti školního vzdělávání či celoživotního vzdělávání, ale i v oblasti zaměstnání (Hlad' o 2014). Jde tedy o velmi důležitý aspekt v celoživotním rozvoji jedince se sluchovým postižením. Přípravuje jedince na práci a povolání a na seberealizaci v oblasti práce (Groma, in Potměšil a kol. 2010). Z toho vyplývá, že služby kariérového poradenství jsou tedy určeny i pro žáky základních škol při volbě jejich povolání. Tyto služby jsou žákům, ale i jejich rodičům poskytovány přímo na základní škole, a to prostřednictvím:

- **Výchovného poradce**

Funkce výchovného poradce je povinně zřízená na všech základních školách. Můžeme říct, že v nynější době je hlavním koordinátorem kariérového poradenství. Proto bývá někdy neoficiálně nazýván kariérovým poradcem. Jeho stěžejní úkoly spočívají převážně v:

- Informační činnosti týkající se dalšího studia, nebo jiné přípravy na budoucí povolání, poskytuje informace o jednotlivých oborech, požadavcích škol a o šancích na přijetí žáka.
- Přípravě různých exkurzí, odborných přednášek, besed.
- Poskytování individuálních konzultací pro žáky i jejich rodiče.
- Poskytování základních skupinových i individuálních šetření v podobě různých zájmových dotazníků.
- Spolupráce se školskými poradenskými zařízeními jako jsou pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra (Hlad' o 2014).

- **Třídního učitele**
  - Třídní učitelé připravují na volbu povolání žáky v rámci své třídy.
  - Velkou výhodou je, že žáky ve své třídě většinou dobře znají z hlediska jejich schopností, dovedností a osobních charakteristik, tak mohou poskytovat informace např. pro výchovného poradce.
  - Podílí se na utváření profesních a vzdělávacích představ, cílů a přání svých žáků (Hlad'o 2014).
- **Školního psychologa⁵**
  - Školní psycholog sice není primárně kariérovým poradcem, ale poskytuje žákům specializované psychologické služby, které jsou pro kariérní poradenství přínosné.
  - Spolupracuje s pedagogicko-psychologickými poradnami a speciálně pedagogickými centry.
  - Při volbě povolání žáků spolupracuje s výchovnými poradci a třídními učiteli (Hlad'o 2014).

Škola dále spolupracuje s institucemi, a to s:

- **Pedagogicko-psychologickou poradnou**
  - Provádí psychologickou i speciálně pedagogickou diagnostiku (posouzení intelektových a osobnostních předpokladů pro volbu dalšího vzdělávání, popř. volbu povolání).
- **Speciálně pedagogickým centrem**
- **Informačními a poradenskými středisky při úřadech práce⁶**
  - Poskytují individuální i skupinové konzultace, které mohou mít podobu přednášek, besed, exkurzí, promítání krátkých filmů o povolání.
  - Pomáhají vyhledávat střední školy a učební obory v rámci celé České republiky (Hlad'o 2014), včetně podrobného popisu jednotlivých profesí (MPSV 2006).
  - Žáci mohou využít počítačový program pro samoobslužné testování profesních zájmů (MPSV 2006).

---

⁵ Školní psycholog nemusí působit na každé základní škole. Rozhoduje o tom vždy ředitel školy vzhledem k finančním možnostem dané školy (Hlad'o 2014).

⁶ Patří do resortu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (Hlad'o 2014).

Jak jsme již uvedli, kariérové poradenství vychází ze vzdělávacího prostředí a mělo by žákům se sluchovým postižením přinést následující:

- Neslyšící osoby by měly v rámci vzdělávání získat základní vědomosti a zručnosti, jako je jazyk, matematika, věda.
- Dosáhnout co možná nejlepších jazykových a komunikačních schopností a umět je využívat v interpersonální komunikaci.
- Schopnost využívat kritické a kreativní myšlení, umět se rozhodnout a řešit problémy.
- Prokázat emoční inteligenci v rámci pozitivního přístupu, respektu a přiměřeného vzorce chování vůči sobě a ostatním (Jankowski, in Groma 2010).

Model kariérového poradenství osob se sluchovým postižením, na kterém se přímo a nepřímo podílí celá řada osob (výchovní poradci, třídní učitelé, rodiče, lékaři, psychologové, speciální pedagogové, komunita tlumočnicků), by měl:

- Vycházet ze všeobecně přijímaného paradigmatu v poskytování kariérového poradenství.
- Být schopen uplatnit koncept kultury neslyšících.
- Poskytovat služby pro kariérový vývoj neslyšících s přidruženou poruchou zdraví, s nízkým edukačním a sociálním potenciálem, jako je například pracovní rehabilitace.
- Opírat se o potenciál dospělých neslyšících jakožto určitého vzoru.

Z toho vyplývá, že se jedná o prostředek pomoci, díky které osoba se sluchovým postižením objevuje svoje já, konfrontuje sebe s okolními podmínkami, učí se rozhodovat a stanovovat si cíle a následně jich dosahovat. Pomáhá jedinci také získávat kompetence, které jsou potřebné nejen pro zaměstnání a výkon povolání, ale i pro život jako takový. Pro dosažení plnohodnotného efektivního kariérového poradenství je nezbytné odstranění bariér mezi neslyšícími a slyšícími ve vzdělávacích institucích a také na pracovišti (Groma, in Potměšil a kol. 2010).

Po důkladném zvážení a zvolení další vhodné profesní cesty žáci přechází do sekundárního vzdělávání, kde je na konci studia bude opět čekat těžký úkol v podobě hledání vhodného zaměstnání.

Sekundární vzdělávání

U nás existuje celá řada středních škol pro žáky se sluchovým postižením, kam patří praktické školy, střední odborná učiliště, střední odborné školy a gymnázia. Žáci v těchto školách mohou získat buď střední odborné vzdělání zakončené výučním listem, nebo střední úplné vzdělání zakončené maturitní zkouškou.

V případě **gymnázií** jsou žáci vzděláváni podle rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia, kde nalezneme stejně jako u RVP ZV vzdělávací oblast **Člověk a svět práce**. Oblast zaměřuje na volbu povolání přímo svůj vzdělávací obsah **Trh práce a profesní volba**, kde se žáci učí:

- Kriticky posoudit své zdravotní, osobní i kvalifikační předpoklady pro volbu dalšího studia a profesní orientace.
- Posoudit profesní i vzdělávací nabídku, která se vztahuje k profesní volbě a kariéře žáka.
- Posoudit profesní poptávku na českém i evropském trhu práce.
- Vhodně vystupovat při přijímacím pohovoru.
- Uvědomovat si význam práce pro psychické zdraví člověka.
- Vytvořit si vyvážený pracovní rozvrh (RVP G, 2013).

V případě středních odborných škol/učilišť jsou žáci vzděláváni podle rámcového vzdělávacího programu pro daný obor. V těchto rámcových vzdělávacích programech nenajdeme oblast **Člověk a svět práce** přímo jako oblast vzdělávací, ale je zařazena jako **průřezové téma**.

Hlavním cílem průřezového tématu Člověk a svět práce je, aby žák získal takové znalosti, které mu pomohou se úspěšně uplatnit na trhu práce a umožní mu budovat profesní kariéru. Pro naplnění tohoto cíle je potřeba:

- Objasnit žákům význam vzdělání.
- Motivovat žáky k aktivnímu pracovnímu životu.
- Naučit žáky vhodně posoudit své předpoklady pro určitý obsah práce.
- Seznámit žáky s alternativami svého uplatnění po absolvování zvoleného oboru.
- Naučit žáky vyhledávat a orientovat se v informacích o možných profesních příležitostech.
- Připravovat žáky na sebezprezentaci při hledání vhodného zaměstnání.

- Seznámit žáky se základními právními předpisy, které plynou z pracovního poměru (RVP 31-58-H/01, 2007).

pro doplnění uvádíme **seznam středních škol pro sluchově postižené:**

- Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Praze,
- Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené v Českých Budějovicích,
- Střední škola, Základní škola a Mateřská škola v Hradci Králové,
- Střední škola pro sluchově postižené a Odborné učiliště v Brně,
- Gymnázium, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Praze,
- Střední škola, Základní škola a Mateřská škola pro sluchově postižené v Praze,
- Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí,
- Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Olomouci.

Mezi nejvyhledávanější učňovské obory patří strojní mechanik, truhlář, kuchař, cukrář, elektrikář, zahradník, čalouník, dámská krejčová či šička. Maturitu mohou žáci se sluchovým postižením získat studiem oboru předškolní a mimoškolní pedagogika, reprodukční grafik pro média, nábytkářská a dřevařská výroba, podnikání, počítačové systémy, aplikovaná elektrotechnika, zahradnictví, mechanik elektronik, asistent zubního technika, informační služby (Horváthová 2012). Z neoficiálních rozhovorů s řediteli středních škol pro sluchově postižené jsme zjistili, že v nynější době na jedné střední škole plánují otevřít obor kosmetička, přičemž z předběžného výzkumu vyplynulo, že i o tento obor bude zájem. Na školách je výrazný zájem o obor informační technologie / výpočetní technika. Naopak na jedné ze škol museli zrušit z důvodu nezájmu obory obuvník a krejčí. Dále jsme z neoficiálních rozhovorů zjistili, že absolventi oboru informační technologie sice zpravidla najdou zaměstnání v oboru, ale pracují na nižších pozicích, než je jejich kvalifikace, a to z důvodu právě sluchového postižení. Za jeden z velmi dobrých oborů považuje ředitel nejmenované střední školy obor čalouník. Uvedl, že absolventi tohoto oboru zpravidla nacházejí zaměstnání v oboru a mají i velmi dobré platové ohodnocení.

V rámci kariérového poradenství všechny oslovené střední školy spolupracovaly s firmami ve svém okolí. Žáci do firmy docházeli většinou v rámci praxí, zaměstnavatelé tak měli možnost žáky se sluchovým postižením poznat a žáci se sluchovým postižením se

zase mohli konfrontovat s reálným pracovním prostředím. Kariérové poradenství dle zjištění probíhá podobně jako na základních školách, a to prostřednictvím výchovného poradce, třídních učitelů a již zmíněnou spoluprací s firmami. Bylo zarážející, že všichni ředitelé opět uvedli, že pedagogicko-psychologická poradna ani speciálně pedagogické centrum přímo kariérové poradenství neřeší, zabývá se pouze doporučením, např. doporučením k maturitní zkoušce.

V kariérovém poradenství spatřujeme obrovské výhody, jelikož výrazně pomáhá osobám se sluchovým postižením se plně zapojit do světa práce. Být zaměstnán je pro člověka velkým přínosem, jelikož prostřednictvím zaměstnání si člověk uspokojuje celou řadu potřeb, přičemž se nejedná pouze o existenční zabezpečení sebe a svých blízkých. De Klerk (2001) ve své disertační práci uvádí, že práce dále poskytuje:

- Zdroj pocitu užitečnosti: zaměstnání chrání jedince před pocitem bezmocnosti, před izolací od okolí, dává jedinci pocit užitečnosti a nalezení cíle
- Pramen identity.
- Zdroj vnějších vztahů: v práci jedinec získává možnost navazování interpersonálních vztahů a je důležitou součástí socializace.
- Zdroj závazné smysluplné aktivity: práce umožňuje vytvořit si rámec pro pravidelnou a smysluplnou aktivitu.
- Příležitost rozvíjet schopnosti, dovednosti, zručnost a kreativitu.
- Faktor strukturující čas: práce rozděluje den do pravidelných a předvídaných časových úseků.
- Zdroj příjmu a kontroly: poskytuje finance pro nezávislé využívání volného času, umožňuje jedinci žít vlastní život na základě příjmu.

Terciární vzdělávání

Je velmi pozitivním zjištěním, že stále více studentů má zájem o vysokoškolské vzdělání (Souralová 2003). Jak uvádí Horváthová (2012), v České republice neexistuje žádná vysoká škola určena primárně pro studenty se sluchovým postižením, z toho plyne, že vzdělávání probíhá formou integrace. Studentům jsou k dispozici tzv. poradenská centra, jež zajišťují komplexní služby, jako je poskytování tlumočnicků, zajišťování přepisů přednášek či zapůjčování technických pomůcek. Existují u nás dva studijní obory, které jsou určeny pro studenty se sluchovým postižením. Jeden z nich nabízí Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a jedná se o studijní obor Čeština v komunikaci neslyšících,

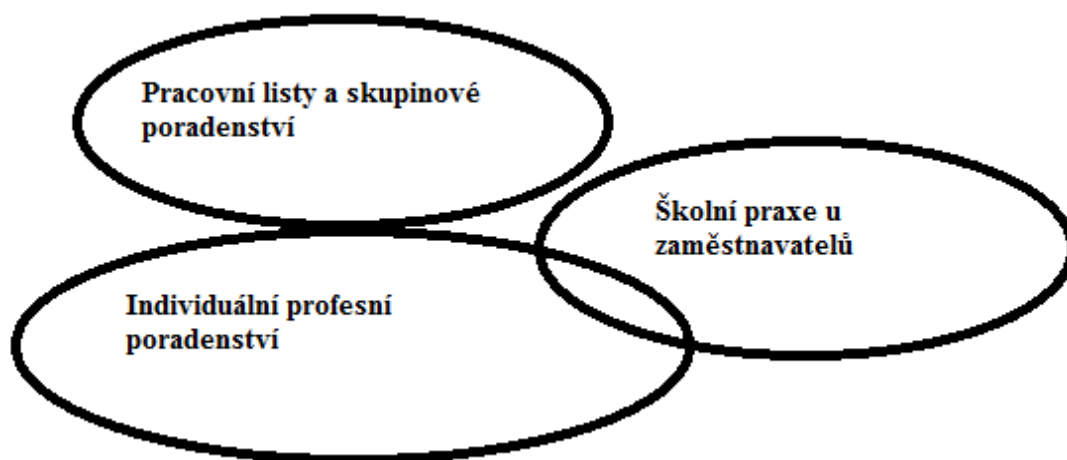
tento obor lze studovat jako bakalářský a magisterský navazující. Druhý bakalářský obor Výchovná dramatika neslyšících nabízí Janáčkova akademie Múzických umění v Brně.

1.2 Programy podpory určené osobám se sluchovým postižením při hledání zaměstnání

Tranzitní program pro neslyšící

Je zaměřen na neslyšící studenty středních škol, kteří hledají uplatnění na trhu práce a jsou oproti slyšícím vrstevníkům až dvojnásobně znevýhodněni. Systém usiluje o odbornou podporu při přípravě na budoucí zaměstnání, a to již v době studia na střední škole. Může se jednat o formu kariérového poradenství, praktické přípravy, organizovaného kontaktu s budoucím zaměstnavatelem nebo získáním praxe na reálném, možno i budoucím pracovišti. Klíčovou institucí v systému tranzitního programu jsou střední školy pro osoby se sluchovým postižením, konkrétně pak vedení školy, pedagogičtí pracovníci, výchovní poradci respektive kariéroví poradci působící na školách, dále pak speciálně pedagogické centrum. Hlavním cílem tranzitního programu je dostatečně připravit neslyšící studenty na jejich novou životní etapu a usnadnit jim přechod na trh práce. Snaha naučit studenty samostatnosti, flexibilitě a zvýšení jejich konkurenceschopnosti a pomoci získat a udržet si pracovní místo. Ve chvíli, kdy student dokončí střední školu, ať už zakončenou maturitní zkouškou nebo výučním listem, se z něj stává absolvent a nastává pro něj velmi obtížný okamžik hledání pracovního místa a budování kariéry. Na vše by měl být jedinec prostřednictvím TPN již po dobu studia připravován (Drahoňovská a kol. 2013). Poněvadž dostupné statistiky z úřadu práce uvádějí, že nezaměstnanost u osob se sluchovým postižením je až třikrát větší než u osob bez postižení (Česká televize 2016).

Tři hlavní okruhy TPN

Obr. 1 Tři hlavní okruhy tranzitního programu pro neslyšící. Zdroj: (Drahoňovská a kol. 2013).

○ I. TPN – pracovní listy a skupinové poradenství

TPN je v tomto okruhu realizován v rámci běžné výuky, při níž dochází k rozšíření průřezového tématu Člověk a svět práce, který je součástí rámcového vzdělávacího programu. Tímto průřezovým tématem se zpravidla na středních školách zabývá třídní učitel nebo učitel odborného výcviku – to již záleží na individuálních podmínkách školy. Tranzitní program pro neslyšící v tomto okruhu přispívá pomůckou pro výuku výše zmiňovaného průřezového tématu **pracovními listy pro žáky se sluchovým postižením a metodickými texty pro učitele** (Drahoňovská a kol. 2013).

○ II. TPN – individuální profesní poradenství

Jak vyplývá z názvu, mělo by být poskytováno individuálně dle potřeb každého studenta. Kontaktní a velmi důležitou osobou v tomto okruhu je **konzultant TPN**, jedná se o odborného poradce s bohatými zkušenostmi v oblasti profesního poradenství pro osoby se sluchovým postižením. Jedinci se sluchovým postižením by se s konzultantem TPN měli setkat již v prvním ročníku střední školy, kdy jim může být nápomocen především v oblasti prevence, a to ve smyslu setrvání ve vzdělávacím procesu a předcházení předčasných odchodů (Drahoňovská a kol. 2013).

Konzultant TPN pomáhá studentům v rámci individuálního poradenství, pomáhá jim ujasnit si nároky na jednotlivá povolání a zaměstnání, dále jim poskytuje poradenství při výběru školní praxe. Konzultant TPN je studentům samozřejmě nápomocen i v posledním ročníku, kdy přichází na jedince zodpovědná úloha volby profesní dráhy a hledání budoucího zaměstnavatele. Konzultant TPN se velmi dobře orientuje na místním trhu práce na základě spolupráce se zaměstnavateli daného regionu, pomáhá při hledání práce i zprostředkovává setkání s potencionálními zaměstnavateli (Drahoňovská a kol. 2013).

○ **III. TPN – školní praxe u zaměstnavatelů**

Zde je kladen důraz především na posílení a zefektivnění školní praxe, která by měla probíhat mimo objekt školy, a to na reálném pracovišti poskytovatelů praxe. Cílem praxí je zesílit praktickou přípravu, získat zkušenosti z reálného provozu a v neposlední řadě také získat kontakt ke spolupráci s potencionálním zaměstnavatelem. Zaměstnavatel tak zároveň poznává komunikační možnosti, pracovní dovednosti a celkový přístup svého potencionálního zaměstnance se sluchovým postižením (Drahoňovská a kol. 2013).

Podporované zaměstnávání

Je určené lidem se zdravotním postižením nebo se znevýhodněním, kteří chtějí pracovat v běžném pracovním prostředí a v kolektivu osob bez postižení. Jedná se o komplexní službu, která pomáhá jedinci s prvotním ujasněním a s představou o práci až po pracovní asistenci přímo na pracovišti. Jeho smyslem je vyrovnávání příležitostí pro pracovní uplatnění lidí, kteří mají v důsledku zdravotního postižení či znevýhodněný ztížený přístup na trh práce. Což může vést k omezení jejich společenského uplatnění (Česká unie pro podporované zaměstnávání 2017). Osobám se sluchovým postižením je tato služba poskytována buď ambulantně v prostorách budovy Tichého světa, nebo terénně, kdy jedinci se sluchovým postižením mohou využít doprovod na pracovní pohovor nebo pracovní asistenci v rámci zaměstnání (Tichý svět 2017).

Několik výhod pracovního místa:

- Pracovní místo se nachází na otevřeném trhu práce.
- Práce má stabilní charakter.
- Jsou zohledňovány specifické potřeby jedince se sluchovým postižením.

- Jedinec se sluchovým postižením pracuje za rovných podmínek, které jsou v souladu s jeho potřebami a nároky na vykonávání práce.
- Jedinec se na pracovišti rozvíjí nejen po pracovní, ale i sociální stránce (Česká unie pro podporované zaměstnávání 2017).

Pracovní rehabilitace

Zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti uvádí o pracovní rehabilitaci následující: „Jedná se o souvislou činnost zaměřenou na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením, v našem případě osoby se sluchovým postižením, kterou na základě její žádosti zabezpečují krajské pobočky úřadu práce. Jedná se především o poradenskou činnost, která je zaměřena na volbu povolání, volbu zaměstnání, na teoretickou i praktickou přípravu pro zaměstnání dále pomáhá jedinci se sluchovým postižením se zprostředkováním, udržením nebo změnou zaměstnání nebo povolání. Osobě je krajskou pobočkou Úřadu práce sestaven individuální plán pracovní rehabilitace, kde jsou vždy zohledněny její zdravotní možnosti a její kvalifikace. Teoretickou a praktickou přípravou pro zaměstnání je myšlena:

- příprava na budoucí povolání,
- příprava k práci,
- specializované rekvalifikační kurzy.

Příprava k práci znamená cílenou činnost, která směřuje k zapracování osoby se sluchovým postižením na vhodné pracovní místo, s čímž souvisí také získání znalostí, dovedností a návyků, které jsou nutné pro výkon zvoleného zaměstnání. Tato příprava může trvat nejdéle 24 měsíců“ (Zákon 435/2004 Sb.).

Job club

Jedná se o poradenský program s cílem motivovat účastníky k uplatnění na trhu práce. Probíhá formou skupinových konzultací, jedná se o 5–6 schůzek, v počtu 8–10 účastníků, 1–2× týdně.

Job club účastníkům pomáhá:

- Lépe se zorientovat na trhu práce.
- Naučit se vhodně prezentovat při pohovorech.
- Vytvářet dokumenty potřebné při žádání o pracovní místo (životopis, motivační dopis).

- Natrénovat na modelových situacích přijímací pohovor, výběrové řízení.
- Zvládnout techniky asertivního jednání.
- Zprostředkovat kontakty na volná pracovní místa, která jsou evidována úřadem práce.
- Dále Job club uchazečům umožňuje setkat se s jinými lidmi, navázat nové kontakty a posílit své sebevědomí (MPSV 2017).

2 IDENTITA V KULTUŘE NESLYŠÍCÍCH OSOB

V této kapitole se věnujeme identitě neslyšících, s čímž velmi úzce souvisí kultura Neslyšících.⁷ Vzhledem k tomu, že se celá práce zabývá vzdělanostními a profesními aspiracemi žáků, a právě identita žáků má na tyto aspirace výrazný a neopomenutelný vliv, spatřujeme za nutné zařadit mezi kapitoly zmíněnou kapitolu o identitě a kultuře Neslyšících.

Pojem identita pochází z latinského *identitas* – slovo *idem* znamená stejný. Identitu můžeme nazývat jako totožnost. Identitu lze chápat jako totožnost něčeho s něčím nebo se sebou samým (Rak a kol. 2008). Identitu tedy lze definovat jako vztah mezi dvěma nebo více předměty či jevy, které se shodují ve všech vlastnostech, jako je prožívání a uvědomování si sebe sama. Uvědomování si své jedinečnosti i odlišnosti od druhých lidí (Hart, Hartlová 2015). „Lidská identita je kombinace biologických i psychických, vrozených i získaných individuálních a specifických vlastností a schopností vnímat sám sebe“ (Rak a kol. 2008, s. 39). Rozvoj osobnosti jedince je závislý na schopnosti vnímat svou vlastní identitu. Identita je ztělesněním našeho já, z toho vyplývá, že každá osoba je identická (totožná) pouze sama se sebou (Rak a kol. 2008). Na identitu lze nahlížet z nejrůznějších hledisek:

- Biologická identita osoby – je nezávislá na vědomí člověka, jedná se o kombinaci dědičných i získaných biologických charakteristik člověka. Dle výzkumů je dána lidským genomem, strukturou DNA každého lidského jedince.
- Identita z hlediska psychologie znamená totožnost vědomí – v případě duševně zdravého jedince –, dochází k uvědomování si vlastní identity čili vlastního já i v případě prodělávání různých změn, které se s ním odehrávají. Ovšem např. v období puberty může dojít ke ztrátě identity a hledání vlastního já.
- Identita osoby v kontextu osobnosti – identita v tomto kontextu garantuje jedinci určitý prostor pro rozvíjení svých vlastních životních postojů, názorů a skutků. V případě lidské (osobní, respektive národní) se jedná

---

⁷ Pod označením, Neslyšící s velkým N, chápeme označení osoby, která je součástí komunity Neslyšících, kdežto při označení neslyšící s malým N, se jedná pouze o objektivně měřitelnou ztrátu sluchu u jedince se sluchovým postižením (Lénertová 2011).

Pod pojmem kultura se většinou osob vybaví zvyklosti, tradice, pravidla chování, historie a jazyk toho kterého národa. Neslyšící osoby sice netvoří národ, jsou ale specifickou skupinou osob, kterou spojuje pocit sounáležitosti, jsou totiž spojováni stejným jazykem, a to znakovým jazykem (Motejzíkova 2005).

o sebeuvědomění si každého jedince jako sebe samého, uvědomění si svých cílů, zájmů a svého místa ve světě.

- Identita z hlediska filozofie – jedná se o ztotožnění bytí a myšlení
- Identita sociální – jedinec dle svých osobních charakteristik, zvyků, projevů patří k určité sociální skupině, jejíž členové mají stejné společenské, geografické, jazykové, kulturní nebo specifické vlastnosti. Zde můžeme mluvit o identitě, jazykové, kulturní, etnické či morální (Rak a kol. 2008). Tato hlediska se ve značné míře odrážejí i při vzdělanostních a profesních aspiracích.

Vyjádření identity se mění v závislosti na kulturních, profesních, jazykových či geografických souvislostech (Boudon a kol. 2004). Sociologie rozlišuje několik druhů identity, můžeme hovořit např. o identitě dosažené, o identitě hluchých, identitě kulturní, v níž se jedinec ztotožňuje s mravními normami určité sociální nebo etnické skupiny. Sociologie vymezuje také identitu skupinovou – jedná se o ztotožnění se s určitou sociální skupinou nebo institucí, zájmovým sdružením, ale také národem nebo státem. V rámci skupinové identity se projevuje sounáležitost, ochota souhlasit s programem a vidět smysluplnost s výše zmíněnými **prvky** (Hartl, Hartlová 2015).

Erik Erikson „se domníval, že lidé v životě procházejí osmi růstovými stádii. V každém z nich *čelí nějaké krizi, kterou je třeba překonat*. Dospívající člověk zápasí o vytvoření své identity, aby se stal poměrně stálým v názorech, emocích a chování. Neúspěch může u člověka způsobit *rozptýlenou identitu*, neboli neschopnost poznat, kým člověk je, čemu věří nebo kam v životě směřuje“ (Procházková 2012, online).

James Marcia „se domníval, že k tomu, aby dospívající dosáhli identity, *potřebují jak krizi, tak angažovanost*. Krize nemusí být jen ve formě zmateného, bouřlivého dospívání, které odborníci dříve s vytvořením identity srovnávali. Krize však znamená, že *člověk si začne klást otázky*, které mu pomohou rozhodnout, co je pro něj pravdivé.“ (Procházková 2012, online) Po dosažení identity se člověk stává tolerantnějším k okolí i k sobě samému. Kompletní identita jedince se skládá z několika podmnožin identit, konkrétně

i z **profesní identity**, která má také vliv na utváření jeho sebe pojetí a na to, kým je či kým se cítí být. Můžeme ji tedy popsat jako část celku, který si jedinec sám konstruuje a vztahuje se k jeho profesnímu životu (Wager, in Šebková 2008). Erikson (in Šebková

2008) považuje práci za velmi důležitou část, která se podílí na formování celkové identity jedince. Jak je již známo, identita se nejvýznamněji utváří v období adolescence, tedy v době, kdy jedinec přechází z období dětství do období dospělosti. Právě v tomto období zpravidla nastupuje na trh práce a dochází tak k formování jeho vztahu ke světu práce, vytváří si pracovní hodnoty a právě se formuje i jeho pracovní identita. Autoři Abrego a Brammer (in Šebková 2008) k formování profesní identity dodávají, že k jejímu ustálení dochází často až za období adolescence. Identita není stav, ale proces, a z toho důvodu může docházet k jejímu přeformulování a změnám během celého života člověka.

Pro shrnutí můžeme říct, že identita je uvědomění si sebe sama, svých silných, ale i slabých stránek. Celistvá a stabilní identita je jednou z podmínek pro kvalitní život, zdravé navazování osobních i formálních vztahů a seberealizaci. Získat identitu znamená projít procesem sebepoznání a zvládnout různé životní krize. Identita jedince má velmi hluboké kořeny v jeho dětství – zda je dítě v rodině přijímáno, či jsou na něho kladeny zatěžující nároky jako např., že lásku rodičů je potřeba si zasloužit, být vůči nim vděčný atd. V případě, že dítě vychází z problematického rodinného prostředí, může jeho identita vyrůstat z negativního sebepojetí. Jedinec na své identitě může pracovat celý život. Ukázkou zdravé identity je soulad mezi vnějšími projevy jedince a mezi jeho vnitřním prožíváním. Pevná a stabilní identita je důležitá proto, aby mohl jedinec samostatně fungovat ve svém životě. Identita neslyšících osob je velkým tématem pro odborníky, kteří s jedinci se sluchovým postižením pracují, ale i pro jedince samotné (Procházková 2006).

Identita neslyšících

Identita, jak bylo již několikrát zmíněno, je přijetí sebe sama, svého místa ve společnosti i způsobu jakým jsme přijímáni a vnímáni druhými lidmi. Což je pro každého člověka velmi důležitým a neopomenutelným bodem, jelikož k vytváření identity dochází v průběhu celého života jedince. Budování identity pro osoby se sluchovým postižením může být značně problematické z důvodu, že vyrůstají ve světě dvou jazyků a dvou kultur. Identitu si člověk vytváří k rodině a ke skupině lidí, se kterými se ztotožňuje. Stabilní identita je podmínkou pro úspěšnou seberealizaci, navazování dobrých osobních, ale i formálních vztahů a samostatné fungování v životě (Skákalová 2016). Procházková (2006b, in Skákalová 2016) uvádí, že pro získání identity musí člověk projít procesem sebepoznání a musí úspěšně zvládnout různé životní krize. Jako jednu z nejzákladnějších

priorit získání zdravé identity uvádí fyziologické rodinné prostředí, ze kterého dítě vychází a v němž začíná utváření identity.

Pro osoby s jakýmkoliv zdravotním postižením nebo znevýhodněním v našem případě u osob se sluchovým postižením je vytváření identity obtížnější, jelikož ve skupině intaktních lidí může sounáležitost být narušována odlišností postiženého jedince. Ovšem osoba, která je plně integrovaná, sebe samu nemusí vnímat odlišně od intaktních lidí. V druhém případě se osoby neslyšící setkávají s jedinci, kteří jsou podobně postiženi jako oni, toto setkávání může být základem pro vytváření budoucí minority, kde jedinci navazují vztahy převážně mezi sebou (Skákalová 2016). Osoby neslyšící jsou zpravidla trvale zapojeni do intaktní společnosti, a to především v pracovní oblasti. Proto je pro ně ovšem velmi vhodné, aby se setkávali s komunitou neslyšících, neboť spousta životních prožitků je nepřenositelná (Skákalová 2014b, in Skákalová 2016).

U osob se sluchovým postižením může budování identity jít dvěma cestami. První z možností je snaha plně se integrovat mezi slyšící jedince a užívat orálního způsobu komunikace a přijmout tedy identitu slyšících (Davis 2002, in McIlroy 2011). Podle studie, kterou realizovali Nikolarai a Hadjikaková (in Groma 2012), je zřejmé, že tyto osoby se sluchovým postižením navštěvovaly zpravidla běžnou základní školu a ke komunikaci používaly tedy mluvenou řeč. Druhou možností je definovat sebe především jako člena sociolingvistické menšiny s přijetím práv Neslyšících. Tito jedinci, kteří tedy přijali identitu Neslyšících, navštěvovali speciální školu pro sluchově postižené, kde ke komunikaci využívali znakový jazyk. Nikolarai a Hadjikaková (in Groma 2012) ve svém výzkumu uvádějí třetí cestu k budování identity, kterou nazývají biculturní identitou. Jedinci s touto identitou jsou neslyšící, kteří navštěvovali běžnou základní školu, kde hovořili mluvenou řečí, zároveň však měli možnost setkávat se s komunitou Neslyšících, kteří se jim stali vzorem a sehráli tak velmi důležitou úlohu v jejich budování identity. Postmoderní teoretici tvrdí, že neexistuje jediný a nejlepší způsob, jak komunikovat a porozumět světu (Hynka, Yeama 1992, in McIlroy 2011). Tento filozofický posun má velký význam pro vzdělávání neslyšících, jelikož umožňuje redefinovat identitu jako proměnlivou (Corker 1996, in McIlroy 2011). Jedincům je nabízena množina identit, ve kterých mohou koexistovat. Jedná se o celou řadu identit národnostních, jazykových, etnických, pohlaví, sexuální orientace, jazyka, sociálního postavení. **Ovšem neustále se u osob se sluchovým postižením právě sluchové postižení považuje za základní prvek**

identity (Shakespeare 2002, in McIlroy 2011). Je potřeba, aby člověk přijal hluchotu jako přirozenost a mohl se tak ve svém životě plně realizovat. V případě, že tomu tak není, může osoba se sluchovým postižením mít pocit, že jí hluchota způsobuje omezení a dochází k tomu, že si nedůvěřuje (Procházková, Vysuček 2007, in Skákalová 2016).

Pro shrnutí uvedeme nejvýznamnější faktory, které se na budování identity neslyšících podílejí:

- Schopnost slyšet čili rozumět řeči prostřednictvím sluchu. K tomu se zároveň váže přítomnost, spíše však nepřítomnost, rané auditivní zkušenosti. Z toho vyplývá, že pro budování identity je velmi důležité právě ono sluchové postižení.
- Způsob vytváření řeči v dětství a stupeň dosažené jazykové kompetence.
- Způsob, jakým osoba komunikovala ve školním prostředí.
- Zda jedinec navštěvoval běžnou nebo speciální školu pro sluchově postižené.
- Zda se jedinec setkával s komunitou Neslyšících a zda si utvářel vrstevnické vztahy mezi jedinci se sluchovým postižením.
- Zda je dítětem slyšících nebo neslyšících rodičů (Groma 2012).

Jak již bylo několikrát zmíněno, problém může nastat právě v případě, že neslyšící nemají z různých důvodů přístup ke komunitě Neslyšících, což může mít negativní vliv na rozvoj jejich identity. Proto patřit do kultury Neslyšících je velmi důležitým faktorem pro vytváření identity neslyšících osob. Autor Groma (2012) říká, že identita se tradičně spojuje s kulturou a že dokonce můžeme mluvit i o kulturní identitě. Višňovský (in Groma 2012) ji chápe jako souhrn postojů, tradic, návyků, hodnot, interpretací a sebeinterpretací, způsob myšlení, cítění a konání, které charakterizují určitou komunitu a jsou tak kolektivním a společenským výtvozem.

Vzhledem k tomu, co jsme již uvedli, (že se na utváření identity jedince podílí také kultura), si nyní níže popíšeme základní atributy kultury Neslyšících osob.

Kultura Neslyšících

Vzhledem k faktoru slyšení a neslyšení můžeme rozlišovat kulturu slyšících a Neslyšících. Kultura Neslyšících nekonkuruje kultuře slyšících, neslyšící neoponují moci, ideologii – v kultuře Neslyšících je vyjádřené odlišné chápání světa, což je dáno odlišnou zkušeností, odlišným jazykem. Žítí neslyšících ve slyšícím světě (pro ně v dominantní kultuře)

vyžaduje od neslyšících přijetí určitých pravidel, podrobení se určitým normám, což ovšem ještě neznamená stoprocentní ztotožnění se s kulturou slyšících. Pro Neslyšící může být značně obtížné žít ve většinové kultuře a zároveň být členem komunity Neslyšících, protože většinu dne tráví právě v kultuře slyšících – to od jedinců se sluchovým postižením vyžaduje mezikulturní kompetence. Tyto kompetence většinou nabývají v edukačním procesu, v němž je kladen důraz na porozumění světu většinové kultury (Taylor, in Groma 2012). To hlavní, co odlišuje kulturu slyšících a Neslyšících, je především znakový jazyk a hodnoty jemu připisované, komunita neslyšících a hodnoty, které jsou připisované hluchotě. Kultura Neslyšících má svůj původ v rozdílném vnímání světa, kde toto odlišné vnímání je podmíněno odlišnou skladbou a uspořádáním sensorických modalit, v hluchotě jako přirozené podmínce bytí (Groma 2012).

Neslyšící osoby se mohou hlásit ke komunitě Neslyšících, se kterou mají společný jazyk, historii i kulturu (Kosinová 2008). Tato komunita neboli společenství vzniklo právě z důvodu najít společnou identitu (Skákalová 2016). Ridgeway (2001) říká, že pro neslyšící děti je důležité, aby se s komunitou neslyšících začaly setkávat od nejranějšího věku a měly tak možnost co nejdříve poznat jazyk, kulturu i historii. Toto poznání by měly zajišťovat převážně školy pro žáky se sluchovým postižením, ovšem značná část žáků se sluchovým postižením je integrována do běžných základních škol, kde se tak samozřejmě neděje (Skákalová 2016). Vojtechovský (in Groma 2012) uvádí další důvody, proč je vznik kultury Neslyšících pro osoby se sluchovým postižením tak důležitý:

- Dospívající jedinec se sluchovým postižením, nenalézá ve své rodině pro něj dostatečně uspokojivé modely pro vlastní ztotožnění se, a tak si hledá přátele sobě rovné.
- Pro neslyšící je příjemné se mezi sebou setkávat (nemají tak problém s komunikací) a zároveň mají i podobné životní zkušenosti, např. i v případě hledání místa na trhu práce.
- Mohou se setkávat na kulturních akcích, které jsou pořádány přímo pro osoby se sluchovým postižením a předejít tak těžkostem, se kterými se mohou setkat na kulturních, náboženských akcích většinové společnosti.
- Budování kultury Neslyšících přispívá také k vlastní sebeúctě a sebevědomí.

Do kultury Neslyšících⁸ se řadí Neslyšící s velkým N, jedná se o členy jazykové a kulturní menšiny Neslyšících. Základní charakteristikou českých Neslyšících je komunikace v českém znakovém jazyce (Vitásková 2015).

Jak již bylo zmíněno, že pro utváření identity osoby se sluchovým postižením je právě přijetí do komunity Neslyšících velmi důležitým faktorem. Ovšem je všeobecně známý fakt, že být přijat do kultury Neslyšících není jednoduché a neslyšící musí splňovat určité požadavky. Proto se nyní zaměříme na přijímání nových členů do kultury Neslyšících.

Ne každá osoba se sluchovým postižením se hlásí zároveň do kultury Neslyšících. Nyní si uvedeme základní podmínky, které uvádí odborná literatura, ke splnění pro zařazení osoby do kultury neslyšících. Ladd (2003) uvádí tři základní cesty ke členství:

- být neslyšícím dítětem neslyšících rodičů,
- navštěvovat nebo absolvovat školu pro neslyšící,
- ve volném čase se stýkat s komunitou neslyšících.

Bakerová a Cokely (in Kosinová 2008) uvádějí další o poznání přísnější podmínky pro členství, a to:

- Podmínka audiologická: jedním z prvních kritérií může být ztráta sluchu různého stupně.
- Podmínka politická: podmínkou pro vstup může být také angažovanost a podílení se na věcech veřejných, které jsou spojeny s komunitou Neslyšících.
- Podmínka jazyková: určitě neopomenutelným požadavkem je i kompetence rozumět znakovému jazyku a plynule ho používat,
- Podmínka společenská: jednou z možných cest ke členství v komunitě je i dostatečná angažovanost v ní.

Výše uvedení autoři dále uvádí, že osoby, které splňují všechny výše zmíněné podmínky, tvoří jakési jádro dané komunity. Slyšící člověk se za určitých podmínek může také stát členem komunity Neslyšících, např. v případech, kdy se slyšící osoba provdává za

---

⁸ Termín kultura Neslyšících vznikl v 70. letech 20. století jako důkaz toho, že komunita Neslyšících může existovat, tento termín je v současné době v západních a severních zemích i v USA běžně zažitý. V České republice se o jeho rozšíření a zažití snaží především mladí neslyšící, kteří bojují za rovnoprávnost, uznání a respekt ke komunitě neslyšících (Kosinová 2008).

neslyšícího partnera nebo se s ním ožení. V některých, ne příliš častých případech, se členem může stát i osoba bez ztráty sluchu tak, že pro komunitu Neslyšících dlouhou dobu pracuje. Tento fakt ovšem někteří autoři vyvrací a tvrdí, že členem se nikdy nemůže stát slyšící osoba. Specifický je také přenos kultury na další generace, protože přenos kultury v rámci rodiny se děje pouze v 5–10 %, jelikož 90–95 % neslyšících dětí se rodí do slyšících rodin, a proto je i 90–95 % kultury neslyšících předáváno ve školách pro neslyšící, internátech a v organizacích neslyšících.

Pro pochopení identity a kultury Neslyšících, je potřeba na ni nahlížet komplexně a seznámit se i se zvyky a s pravidly v dané kultuře, s jejich uměním, s komunikačními systémy, které využívají, a v neposlední řadě i s historií (Groma 2012). Z toho důvodu nyní uvedeme alespoň základní nástin nejznámějších zvyků a pravidel v kultuře Neslyšících, jejich umění a komunikační systémy, které mohou osoby se sluchovým postižením využívat.

Zvyky a pravidla v kultuře Neslyšících

Každá kultura sdílí určité zvyky a pravidla ne jinak je tomu i v kultuře neslyšících, jejich zvyky a pravidla plynou převážně z potřeby vizuálního kontaktu, protože bez navázání vizuálního kontaktu není možné komunikovat (Czumalová 2008). Nyní zde uvedeme několik příkladů a zvyklostí u osob neslyšících.

Pro zahájení rozhovoru neslyšící využívají dotek. Pro navázání komunikace je vhodné neslyšícího poklepat na rameno nebo na horní část paže, v případě, že neslyšící sedí, je možné se dotknout jeho stehna. Nevhodné je dotýkat se zad neslyšícího nebo jeho hlavy (Czumalová 2008).

Dotek je u osob neslyšících vnímán jinak než u intaktní populace. Nyní uvedeme několik konkrétnějších příkladů:

- Pro získání pozornosti (v místnosti, klubu) všech přítomných, je možné opakovaně zhasnout a rozsvítit světlo.
- Při opouštění společenské akce se neslyšící rozloučí s každým osobně.
- Při tleskání třepou rukama nad hlavou.
- Jako popřání dobré chuti volí poklepání pěstí do stolu.
- Při přípitku se nedotýkají sklenicemi, ale rukama, ve kterých sklenice drží.
- Při setkání dvou dobrých známých se přivítají dvěma polibky na tvář (Czumalová 2008).

Pro každého člověka je velmi důležitá možnost dorozumět se. Nyní se zaměříme na komunikační systémy neslyšících osob a jejich způsoby dorozumívání.

Komunikační systémy neslyšících

V Zákoně č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, ve znění zákona č. 384/2008 Sb., v úplném znění vyhlášen pod č. 423/2008 Sb., nalezneme oficiálně uznané komunikační systémy neslyšících. Neslyšící mají možnost si svobodně zvolit typ komunikačního systému, který jim nejvíce vyhovuje a nejvíce naplňuje jejich potřeby. Komunikačními systémy se v zákoně rozumí český znakový jazyk a komunikační systémy, které vychází z českého jazyka. Jsou jimi znakovaná čeština, prstová abeceda, vizualizace mluvené češtiny, písemný záznam mluvené řeči, Lormova abeceda, daktylografika, Brailovo písmo s využitím taktilní formy, taktilní odezírání a vibrační metoda Tadoma (Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob 2008).

Z důvodu, že některé z výše zmíněných komunikačních systémů jsou určeny pro osoby hluchoslepé, nebudeme je v práci již dále rozvádět, jelikož naše diplomová práce se nezaměřuje na osoby hluchoslepé.

Český znakový jazyk

„Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má hlavní atributy jazyka, tj. znakovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické“ (Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob 2008). Znakový jazyk je prvním jazykem neslyšících, jelikož si ho mohou osvojit a používat spontánně, ale jen v případě, že se dítě rozvíjí v prostředí, které mu to umožňuje. Většina neslyšících dětí se rodí slyšícím rodičům, v tomto případě je potřeba, aby se slyšící rodiče začali znakový jazyk sami učit a mohli ho tak předávat i svému neslyšícímu dítěti, což je velmi důležité pro jeho další rozvoj (Jabůrek 1998). Dítě se postupně začne setkávat se znakovým jazykem předškolním a následně v základním vzdělávání, kde je mu umožněn nejen kontakt s neslyšícími učiteli, ale i s vrstevníky, kteří komunikují znakovým jazykem (Jabůrek 1998).

Znakovaná čeština

Jedná se o uměle vytvořený vizuálně-motorický komunikační systém. Můžeme říct, že jde o spojení českého jazyka a českého znakového jazyka, jelikož přejímá gramatické prostředky českého jazyka a znaky z českého znakového jazyka (Vitásková a kol. 2015).

Prstová abeceda

Jedná se o nedílnou součást českého znakového jazyka. Může být buď jednoruční, nebo obouruční (Vitásková a kol. 2015). „Využívá formalizovaných a ustálených postavení prstů a dlaně jedné ruky nebo prstů a dlaní obou rukou k zobrazení jednotlivých písmen české abecedy.“ (ruce 2017) Její využití je především k odhláskování cizích slov, popř. názvů měst, vesnic.

Vizualizace mluvené češtiny

Jedná se o zřetelnou artikulaci českých slov ústy, artikulace musí být přiměřená, aby odezírání bylo umožněno. Odezírání preferují osoby s postižením sluchu, které ovládají český jazyk (ruce 2017).

3 ASPIRACE NA VOLBU BUDOUCÍHO POVOLÁNÍ

Aspiraci můžeme definovat jako souhrn tendencí, které člověka žnou k ideálu (Sillamy 2001).

K. Lewin aspiraci definuje jako: „úroveň vlastního výkonu, který jedinec očekává na základě předchozího výkonu v dané situaci, podle rozdílu mezi očekávaným a dosaženým výsledkem posuzuje pak svůj výkon jako úspěch či selhání, poměr mezi úrovní aspirace a skutečným výkonem je u člověka relativně konstantní, vyšší výkon v jedné oblasti může zvýšit aspirační hladinu i v jiné.“ (Lewis, in Hartl 1994, s. 20). Aspirace je zaměřena k budoucnosti a má velký význam pro posouzení sociálního kontaktu a sebevědomí (Geist 1992). Mertz (2015) dokonce uvádí, že aspirace jsou nezbytné pro osobní život a zaměstnání. Ovšem každý jedinec má aspirace rozdílné. Uvádíme následující aspirace, které může jedinec mít:

- ke vzdělání,
- k talentu,
- k profesi, zaměstnání,
- k rostoucí kariéře,
- k podnikatelskému úspěchu,
- k penězům,
- ke slávě,
- k rodině,
- k přírodě (Mertz 2015).

Aspirační úroveň

Úspěchy a neúspěchy jedince jsou funkcí úrovně, které se snaží dosáhnout. Úspěch aspirační úroveň zvyšuje, neúspěch snižuje. Lidé, kteří jsou neúspěšní, mívají sklon k aspiracím nereálně vysokým nebo k aspiracím krajně nízkým (Hartl 1994). Aspirační úroveň má velký význam v lidském chování, jelikož významně ovlivňuje většinu našich cílů. Závisí na řadě faktorů jak individuálních, tak i sociálních, a je pro ni potřebná znalost sebe sama, tzn. své vlastní hodnoty, svých dovedností a svých mezí. Potřebná je i touha dosáhnout určitého statusu. Jedinec, který je významně ovlivněný společenskými podmínkami, může někdy usilovat o dosažení velmi vysokého cíle vzhledem ke svým možnostem. Jedinec může mít sklon k určitému povolání, ale můžou mu právě chybět

schopnosti potřebné k jeho realizaci (Sillamy 2001). Zjednodušeně můžeme říct, že člověk může aspirovat téměř k čemukoli, k náboženství, k úspěchu, ke slávě, k penězům, k pomoci druhým, ke vzdělání, k určitému povolání nebo práci. Vzhledem k charakteru naší práce, se tedy budeme níže zabývat posledními dvěma zmíněnými, a to aspiracemi vzdělanostními a pracovními.

3.1 Vzdělanostní aspirace

Vzdělanostní aspiraci můžeme chápat jako stupeň vzdělání, kterého chce jedinec dosáhnout. Matějů, Soukup, Basl (2007) uvádějí, že vzdělanostní aspirace mají význam převážně ve spojení s budoucím povoláním jedince. Jsou považovány za jeden z nejdůležitějších faktorů vzdělanostní a profesní dráhy (Katrňák 2006).

Faktory ovlivňující vzdělanostní aspirace

Faktorů, které ovlivňují vzdělanostní aspirace, je celá řada, můžeme je rozdělit do několika skupin:

- Faktory demografické

- Pohlaví a věk

V rámci výzkumů bylo zjištěno, že dívky mají vyšší vzdělanostní aspirace než chlapci. Dívky si častěji volí všeobecně zaměřené vzdělávací programy, naopak chlapci se více uchylují ke studiu specializovaných škol (Martinec 2007).

- Typ rodiny

Pro výběr budoucího povolání je důležitý také typ rodin, ve kterém dítě vyrůstá. Zde zjišťujeme, že vyšší vzdělanostní aspirace nalézáme u žáků z úplných rodin (Katrňák 2006).

- Počet sourozenců

Vzdělanostní aspirace ovlivňuje do určité míry také počet sourozenců, jelikož rodiče s více dětmi musí své zdroje (materiální, interpersonální) rozdělit mezi ně, což může mít také negativní dopad na jejich budoucí vzdělávací dráhu (Šedřová 2004).

- Velikost obce

V důsledku zhoršené dostupnosti středních i vysokých škol na malých městech (Tuček a kol. 2003).

- Faktory socio-kulturně-ekonomické

- Dosažené vzdělání rodičů

U žáků, jejichž rodiče nebo jeden z rodičů dosáhl vysokoškolského vzdělání, se projevují vyšší vzdělanostní aspirace (Gecková a kol. 2010).

- Socioekonomické pozadí rodiny

Byl prokázán i socioekonomický vliv, jako je například povolání rodičů, nebo rodinný příjem na vzdělanostní aspirace dětí (Gecková a kol. 2010).

- Kulturní zázemí rodiny

Kdy bylo zjištěno, že průměrný kulturní kapitál zvyšuje vzdělanostní aspirace oproti průměrnému kulturnímu kapitálu až o 32 % (Katrňák 2006).

- Faktory kognitivní

Faktory kognitivní souvisí s poznávacími psychickými procesy a do značné míry ovlivňují procesy, jako je rozhodování, plánování nebo řešení problémů. Souvisí s nimi také inteligence (Plháková 2004). Smékal (2009) uvádí, že inteligence má na vzdělanostní aspirace výrazný vliv.

- Faktory nekognitivní

Mezi nekognitivní faktory patří podle Gajdošové a Herényiové (2006) vlastnosti, schopnosti a dovednosti. Tyto faktory jsou zvláště potřebné při utváření vzdělanostních aspirací, tj. vytyčování cílů, u nichž se jedná hlavně o jejich dosahování a vyhodnocování.

Jedná se o faktory vnitřní, jako je sebedůvěra, vytrvalost, pečlivost, komunikační dovednosti, schopnost učit se, sociální odpovědnost a další. Zjištění schopností jedince je důležité pro stanovení optimálních vzdělávacích cílů (Gajdošová, Herényiová 2006). Plháková (2004) do nekognitivních faktorů řadí také motivaci.

- Další vlivy

Mezi další vlivy, které mají podíl na utváření vzdělanostní aspirací, někteří autoři řadí také:

- Dosavadní zkušenost či úspěšnost žáka ve škole

Farkašová, Kunderátová (2006) považují zažívání opakovaných školních neúspěchů za výrazný vliv na formování vzdělanostních aspirací

- Význam vzdělání v rodině

Jelikož rodina má na jedince neopomenutelný vliv, jelikož žák přejímá z rodiny hodnoty i postoje, tudíž i hodnotu vzdělání (Katrňák 2006)

- Typ školy a struktury vzdělávacího systému

Z výsledků analýzy Matějů, Soukupa, Basla (2007) je zřejmé, že na vzdělanostní aspirace má vliv také typ školy a celková struktura vzdělávacího systému.

Faktorů, které ovlivňují vzdělanostní aspirace, je celá řada. Katrňák (2006) ve svém výzkumu uvádí jako nejdůležitější faktor hodnotu vzdělání v rodině, od které se následně odvíjí podpora rodičů i jejich investice do vzdělání jedince. Za druhý nejdůležitější faktor považuje kognitivní schopnosti jedince.

Motivace ve vztahu ke vzdělanostním aspiracím

Motivace vychází z latinského slova *movere*, což znamená pohyb. Jedná se o snahu člověka vydat se určitým směrem, postupovat k cíli. Můžeme říct, že se jedná o synonymum pro touhu něčeho dosáhnout, být úspěšný, vážený, užitečný.

Průcha, Walterová, Mareš (2009) definují motivaci jako „souhrn vnitřních a vnějších faktorů, které spouštějí lidské jednání. Toto jednání pak zaměřují určitým směrem, udržují jej v chodu, řídí jeho průběh i způsob dosahování výsledků, navozují hodnocení vlastního jednání a prožívání, ale také úspěchů a neúspěchů“ (Finková a kol. 2014, s. 65).

Plháková (in Finková a kol. 2014) motivaci definuje jako souhrn všech intrapsychických dynamických sil čili motivů, které organizují a aktivizují chování i prožívání s cílem změnit nynější neuspokojivou situaci a dosáhnout něčeho pozitivního.

Novotná (2013) uvádí, že motivace je „souhrn činitelů, který jedince podněcuje, podporuje, aktivizuje, nebo naopak utlumuje a brzdí, tak i psychický proces, který aktivuje naše chování a dává mu účel a směr. Je to interní hnací síla ženoucí nás k uspokojení našich nenaplněných potřeb. Je to hnací síla, která nás vede k dosažení osobních a organizačních cílů.“(Novotná, in Finková a kol. 2013, s. 50)

Pro osoby se sluchovým postižením a pro posílení jejich vzdělanostních aspirací a motivace k učení jsou velmi důležité vzory. Silné vzory na mladé neslyšící působí pozitivním dojmem, zvyšují jejich sebevědomí. Právě na vzdělanostní aspirace a budoucí profesní život mají významný vliv rodiče, učitelé, spolupracovníci, nadřízení, přátelé, partneři, toto jsou osoby, které mají výrazný podíl na vzdělanostních a profesních aspiracích jedinců se sluchovým postižením. Pro úspěch u osob se sluchovým postižením jsou důležité jejich osobnostní charakteristiky čili jejich schopnosti a postoje, žáci musí být motivováni a přesvědčeni, že oni to zvládnou, že to „jde udělat“, je důležité, aby měli chuť zapojovat se do nejrůznějších aktivit a nepřát si být odlišní od slyšících kolegů. Druhým faktorem je již několikrát zmiňovaný vliv rodičů, je potřeba aby rodiče sloužili žákům jako neformální mentoři, snažili se o rozvoj jazykových kompetencí od co nejranějšího věku. Třetím faktorem je potom podpora od učitelů a asistentů pedagoga, kteří s neslyšícím jedincem pracují. Posledním z faktorů pak je jazyková kompetence a komunikace – schopnosti, které jsou spojené se čtením (Powers, in Groma 2012).

Nyní jsme si uvedli faktory, které mají vliv na formování kvalitních vzdělanostních aspirací u jedinců se sluchovým postižením. Ovšem je známo, že jedinci s jakýmkoliv zdravotním postižením, tedy i se sluchovým, disponují většinou sníženým sebevědomím, proto je velmi důležité u nich sebevědomí zvyšovat a působit pozitivně na utváření jejich vzdělanostních aspirací. Autor Powers (in Groma 2012) ve své výzkumné zprávě na zvyšování aspirací doporučuje:

- Seznamovat neslyšící žáky s příběhy úspěšných neslyšících, což má vést k získávání inspirace a ke zvýšení očekávání od sebe samého.
- Podporovat neslyšící na jejich cestě a budovat v nich pocit jistoty v sebe samého.
- Rozvíjet u neslyšících žáků osobnostní vlastnosti, které jsou spjaté s úspěchem.
- Vést rodiče k rozvíjení jazyka a komunikace u jejich neslyšícího dítěte
- Zapojovat rodiče do školního dění jejich dítěte.

Motivace žáků k učení

Motivace je ve výchovně-vzdělávacím procesu jednou ze základních podmínek (Finková a kol. 2013). Motivovaný žák je ve svém úsilí k dosažení určeného cíle vytrvalejší a výkonnější. Je u něj patrné zaujetí pro danou problematiku. Motivace má vliv jak na kvantitu, tak i na kvalitu osvojených vědomostí, dovedností i schopností žáka.

Sitná (2013) uvádí, že „zvýšený zájem o probíraná témata a kladná motivace k práci ve vyučovací hodině vedou k pozitivnímu vztahu k učení jako celku, ke škole, k učitelům, k příslušné vědní oblasti na dlouhou dobu a významně ulehčují proces. Lze tedy říci, že učení a zábava nejsou v rozporu.“ (Sitná, in Finková a kol. 2013, s. 50)

Motivovat žáka nebývá vždy jednoduché, rozlišujeme mezi motivací vnitřní a vnější. O vnitřní motivaci, můžeme mluvit v případě, že jedinec vykonává určitou činnost kvůli ní samé. To znamená, že žák, který je vnitřně motivován, chce získat potřebné vědomosti a dovednosti z důvodu, jelikož chce nabýt určitou kvalifikaci, práce ho zajímá a je i jeho koníčkem. Na rozdíl od vnitřní motivace je pro motivaci vnější potřebný motiv zvenku. Může se jednat např. o odměnu nebo trest, v případě vnější motivace ve školním prostředí se zpravidla jedná o známky, pochvaly, popř. kázeňská opatření. U žáků se ve školním prostředí častěji uplatňuje motivace vnější. Mezi vnitřní motivační činitele, kteří podněcují výkonnost žáka, můžeme zařadit **poznávací potřeby a zájmy, potřebu vyhnout se neúspěchu, potřebu dosáhnout úspěchu, potřebu pozitivního vztahu a prestiže, potřebu výkonu**. Mezi vnější motivační činitele řadíme **školní známky, odměnu a trest, vztah žáka ke spolužákům, rodičům**. Neexistují pouze pozitivní motivační činitele, ale žák se v rámci výchovně-vzdělávacího procesu musí potýkat také s nemotivujícími činiteli k učení. Velký problém v případě demotivace je autokratický styl vyučování, dále pak rigidita, fádnost výuky, strnulost využívaných metod a přístupů, nerozvíjení tvořivosti. Tyto všechny aspekty vedou k nezájmu žáků a následné nuditě (Finková a kol. 2014).

Z výše uvedeného vyplývá, že motivace je, podobně jako aspirace, chápána jako zaměřenost na dosažení určitého cíle, který se pro osobu jeví jako žádoucí. Pro školní práci je motivace velmi důležitým faktorem. Její význam můžeme shrnout v několika bodech:

- Motivace směřuje žáka k určitému, stanovenému cíli, tedy k učení.
- Aktivizuje energii a stimuluje jednání, které směřuje k dosažení tohoto cíle.

- Motivace také zvyšuje pravděpodobnost, že žák bude ochoten překonávat překážky, které jsou podmínkou pro dosažení jeho cíle.
- Podporuje též rozvoj poznávacích procesů. V případě, že bude žák ke vzdělávání motivován, bude činnosti učení věnovat i větší pozornost (Abbeduto a Elliott, in Vágnerová 2001).

Vágnerová (2001) uvádí, že motivace ke vzdělání, či ke školní práci je podmíněna několika faktory a může se vztahovat také k fyzickým i psychickým potřebám.

- **Uspokojení základních fyziologických potřeb**

Např. jídlo, spánek, zdraví. Dítě, které nemá splněny základní fyziologické potřeby, má nižší toleranci k zátěži, a tudíž se u něj hůře navozuje motivace ke školní práci.

- **Potřeba nových podnětů**

Cloninger (in Vágnerová 2001) uvádí, že zvědavost je jednou ze základních dimenzí osobnosti.

- **Potřeba jistoty a bezpečí**

Aby žák mohl být pro vzdělávání a školní práci motivován, je potřeba, aby se ve škole cítil alespoň přijatelně dobře a soustředil tak svou energii do vzdělání a nesnažil se v důsledku nejistoty školnímu vzdělávání vyhnout (Vágnerová 2001).

- **Potřeba jedince být pozitivně přijímán**

Pro žáka je důležité, aby byl přijímán jak kolektivem ve třídě tak, i učitelem. Je potřeba, aby získal pocit sounáležitosti, potvrzení sympatií. Jedinec, který není vrstevnickou skupinou akceptován, či je dokonce odmítán, se nebude ve škole cítit sebejistý, což může mít negativní dopad také na jeho motivaci k učení.

- **Potřeba pozitivního hodnocení výkonu a oceňování**

Cloninger (in Vágnerová 2001) považuje potřebu ocenění stejně jako zvědavost za základní osobnostní dimenzi. I když někteří žáci jsou k pozitivnímu hodnocení svého výkonu lhostejní, pořád převažuje značná většina těch, pro které je pozitivní hodnocení jejich výkonu důležité. V případě, že jejich práci není věnována pozornost, ztrácejí pro tuto činnost motivaci. Potřeba pozitivního hodnocení je nejvíce důležité pro dotyčného od osobně významných lidí, jako jsou rodiče, vrstevníci.

- **Potřeba smyslu učení**

V případě, že žák ve výuce neshledává smysl, má pocit, že probíraná látka je pro něj nepotřebná a nevyužitelná v budoucím životě, klesá samozřejmě i jeho motivace. Postoj k výuce bývá diferencován v závislosti na studijních aspiracích (Vágnerová 2001).

- **Potřeba sebeaktualizace**

Jedná se o potřebu vlastního rozvoje. Jedinec, který je takto motivován, má potřebu se dále rozvíjet, dosahovat vytyčených cílů (Vágnerová 2001).

Motivace, stejně jako vzdělanostní aspirace, hraje při stanovování a dosahování vzdělávacích cílů významnou roli. Proto můžeme říct, že motivace je pro stanovení vzdělávacího cíle neopomenutelnou součástí. Motivace, stejně jako aspirace, se také odvíjí od sociálního prostředí, ve kterém žák vyrůstá (Mrkvánková Maléřová 2009).

Je potřeba si uvědomit stávající situaci, aby si jedinec zvolil cíl, kterého chce dosáhnout, a poté si zvolit také strategii k jeho naplnění. Právě při naplnění cíle má neopomíjené místo motivace (Mrkvánková Maléřová 2009). Ovšem musíme si uvědomit, že ne pouze motivace je faktorem k dosažení cíle, protože nezávisí pouze na tom, co jedinec chce, ale i na tom, co je ochoten pro dosažení žádoucího cíle udělat (Vágnerová 2001).

Tento proces velmi úzce souvisí se vzdělanostními aspiracemi jakožto orientací na budoucnost. Žák zprvu reflektuje svou situaci, v případě osob se sluchovým postižením, se jedná o zhodnocení svých dovedností a schopností v závislosti na sluchovém postižení. Poté, si žák stanoví cíl, kterého chce v budoucnu dosáhnout. Tento stanovený cíl postupně vyhodnocuje a zjišťuje, zda se jedná o cíl reálný či nikoliv (Mrkvánková Maléřová 2009).

3.2 Pracovní aspirace

Pracovní aspirace jsou jakousi cestou, po které chce člověk jít, aby dosáhl svého cíle. Lidé pracovně aspirují na spoustu věcí, někteří si chtějí rozšiřovat ve své práci odborné znalosti, někteří touží po stabilním zaměstnání, jiní se zase chtějí stát odborníkem ve svém oboru, být při své práci samostatní nebo získat prostřednictvím práce dostatek prostředků pro zajištění svého osobního života. Pracovních aspirací, které může člověk mít, je celá řada a liší se jedinec od jedince (Certiology 2017). Pro nalezení pracovních aspirací je potřeba dobře znát své silné a slabé stránky, znát své záliby a mít představu o svých finančních

potřebách. Při přemýšlení o svých pracovních aspiracích se doporučuje odpovědět si na následující otázky, které uvádí interviewquestionspdf (2017):

- Jaké jsem měl v dětství představy o své práci?
- V čem jsem dobrý, co umím?
- Jaké jsou mé záliby?
- Co bych chtěl dělat za tři až pět let?
- Jak vypadá podle mě perfektní zaměstnání?

Pracovní aspirace jsou rozhodujícím kritériem pro dosažení dobrých výsledků v zaměstnání a hrají tak velmi důležitou roli při přechodu ze školy do zaměstnání. Profesní aspirace vyjadřují cíle, které se týkají zaměstnání, a jsou důležitou hybnou silou pro chování jedince související se zaměstnáním a kariérou, na což se vážou i budoucí pracovní úspěchy. Pracovní aspirace mohou být **idealizované**, zde se jedná o představu o zaměstnání, které jedinec chce mít a nebere v úvahu své skutečné možnosti. Druhým typem jsou pracovní aspirace **realistické**, ty se opírají o skutečnost, že jedinec očekává a hledá takové zaměstnání, které je reálné vzhledem k jeho možnostem a schopnostem (Rojewski, in Yong Lei 2014).

Osoby se sluchovým postižením se ovšem mohou potkat při úvahách o svých pracovních aspiracích s celou řadou překážek. Podle výzkumů je jednou z hlavních překážek právě sluchové postižení, ale patří sem i společenské postoje, nedostatečné očekávání od rodičů a učitelů, nedostatečné zkušenosti s kariérovým průzkumem nebo třeba málo kladných vzorů z řad neslyšících. Tyto všechny atributy mají negativní vliv na pracovní aspirace osob a dochází tak ke snižování aspirační úrovně. Proto i z výzkumů vyplývá, že pracovní aspirace u jedinců se sluchovým postižením jsou stále nižší než aspirace jejich vrstevníků bez postižení. Což má za následek, že jedinci se sluchovým postižením dle výzkumu šestkrát častěji usilují o nekvalifikovanou práci než jejich vrstevníci bez postižení (Walker, in Yong Lei 2014). Toto zjištění se nám potvrdilo i při neoficiálním rozhovoru s ředitelem školy pro sluchově postižené, který uvedl, že jejich absolventi i přes získání maturitní zkoušky, např. v oboru informační technologie, pracují na méně kvalifikovaných pracovních pozicích, než je jejich skutečná kvalifikace. Jako hlavní důvod uvedl právě sluchové postižení, které znemožňuje rychlou a bezproblémovou komunikaci např. se zákazníkem.

3.3 Faktory ovlivňující výběr povolání u osob se sluchovým postižením

Zvolit si vhodný studijní obor, a tudíž i vhodnou profesi, je obtížné téměř pro každého jedince. Osoby se sluchovým postižením mají situaci ještě poněkud obtížnější, jelikož při rozhodování o své budoucí profesi musí zohlednit navíc několik faktů. Níže uvádíme výčet těch nejzákladnějších:

- Osoba se sluchovým postižením by měla pamatovat na své **omezení**.
- Potřeba zohlednit **vlastní potřeby**.
- **Konkrétní schopnosti**.
- **Reálné možnosti**.
- **Nadání a záliby**.
- **Vlastní sebehodnocení**
- **Vliv rodičů a rodiny**.
- **Informovanost a zkušenost s konkrétní profesí**.
- **Školní prospěch**.

Přinosilová (in Friedmann et. al 2012) doplňuje determinanty, které ovlivňují volbu povolání u osob se sluchovým postižením

- Vzdálenost školy od místa bydliště, nutnost internátního pobytu
Jelikož škol pro sluchově postižené v České republice není mnoho, některé děti, které nejsou integrovány do běžných základních škol, pobývají na internátě od útlého dětství. Ovšem některé děti nechtějí na internátě pobývat, a proto i faktor vzdálenosti může být jedním z činitelů podílejících se na volbě budoucího povolání.
- Délka přípravy na povolání
- Uplatnění v daném oboru na trhu práce
- Vliv rodičů

Rodiče jsou pro děti přirozenou autoritou a jejich názor má na dítě důležitý vliv. Jedinci jsou ovlivněni prostředím, ve kterém vyrůstá, proto je velmi důležitý názor rodiny na volbu budoucího povolání. Zde závisí na tom, jaké hodnoty daná rodina vyznává a zda v hodnotovém žebříčku zaujímá vzdělání přední příčky.

- Vliv odborných pracovníků

Jedinec se při volbě povolání setkává také s týmem odborných pracovníků, jako je psycholog, speciální pedagog, výchovný poradce nebo učitel. I tito odborníci mohou ve velké míře ovlivnit profesní aspirace žáka.

- Vliv kamarádů a přátel

Žáci navázali v průběhu studia určitá přátelství. Některé děti se hůře adaptují na nové podmínky a i představa změny je pro ně nepříjemná, proto mohou zvolit další vzdělávání s ohledem na svého kamaráda (Kabeláčová 2007).

Langmaier a Krejčířová (in Friedmann a kol. 2012) uvádějí tři základní přístupy jedinců k volbě povolání:

„Typ A se při volbě povolání pasivně podřizuje, je ovlivněn přáním rodičů, nebo jiných dospělých, nerozhoduje se podle svých zájmů“.

„Typ B má určité představy a přání, které jsou však nejasné, nejsou zacíleny na konkrétní povolání. Povolání pak volí na základě doporučení vnějšího okolí“.

Typ C pak vybírá povolání pouze podle osobního plánu, má dlouhodobé a předem promyšlené cíle“ (Langmaier a Krejčová, in Friedmann a kol. 2012, s. 180).

Volba povolání u osob s těžkým sluchovým postižením je značně komplikovaná. Při volbě budoucího povolání by osoby se sluchovým postižením měly brát v úvahu nejen aktuální schopnosti, znalosti a dovednosti jedince, ale i jeho dispozice a motivaci. Je důležité při volbě povolání pamatovat i na různá rizika, která se zvolením nesprávného studijního oboru mohou přijít, např. obor pro ně může být dosti náročný či výuka nemusí být dostatečně uzpůsobena pro osoby se sluchovým postižením (Svoboda a kol. 2015).

4 PRAKTICKÁ ČÁST

Cílem výzkumné části, bylo **zjistit faktory, které ovlivnily aspirace u dospělých osob se sluchovým postižením při výběru střední školy jako cesty k povolání**. Samotnému kvalitativnímu výzkumu předcházela předvýzkum.

4.1 Předvýzkum

Cílem předvýzkumu bylo ověřit otázky z rozhovorů.

Pro předvýzkum byli vybráni dva respondenti, kteří splňovali následující kritéria (Vzhledem k dodržení anonymity respondentů budeme v případě předvýzkumu uvádět označení respondent A, respondent B.):

Respondent A:

- zletilá osoba,⁹
- osoba se sluchovým postižením,
- komunikace českým znakovým jazykem,
- být zaměstnaný,
- nejvyšší dosažené vzdělání – střední odborné s výučním listem,
- být ochoten spolupracovat.

Respondent B:

- zletilá osoba,
- osoba se sluchovým postižením,
- komunikace českým znakovým jazykem,
- být zaměstnaný,
- nejvyšší dosažené vzdělání – vysokoškolské,
- být ochoten spolupracovat.

Průběh předvýzkumu

Nejprve byly sestaveny otázky k rozhovoru a následně osloveni dva respondenti pro realizaci předvýzkumu. S respondentem č. 1 se autorka sešla osobně i s tlumočnicí znakového jazyka a simulovaly rozhovor. V případě, že respondent A nerozuměl slovu

---

⁹ Zletilým se podle paragrafu 30 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., v platném a účinném znění stává osoba při dovršení osmnáctého roku věku.

nebo mu bylo nějaké slovo nejasné, se zeptal a hledalo se jiné vhodné slovo. Všechny poznámky byly písemně zaznamenávány.

Z časových možností jsme u respondenta B zvolili pouze e-mailovou konzultaci. Respondentovi B jsme otázky k rozhovoru poslali a následně nám byly poslány opravené otázky i s vhodnými navrženými slovy.

Výsledky předvýzkumu

V otázce č. 2: Bylo slovo „stýkáte se“ nahrazeno slovem „potkáváte se“.

- Řadíte se mezi Neslyšící s velkým N? Potkáváte se s neslyšícími přáteli?

V otázce č. 4: Jsme název „speciální školu pro sluchově postižené“ změnili pouze na „školu“ pro sluchově postižené.

- Kam jste chodil na základní školu? Jednalo se o školu pro sluchově postižené?

V otázce č. 6: Byla pozměněna celá otázka z původní: „Jakým způsobem jste komunikoval ve škole?“ na „Jaký jazyk jste používal ve škole?“

V otázce č. 7: Bylo pro jasnější srozumitelnost vynecháno slovo „dále“.

- Kdo nebo co Vás ovlivnil/o při výběru střední školy?

V otázce č. 8: Do výčtu osob, které mohly jedince ovlivnit při výběru střední školy, byli přidáni „spolužáci“.

- Myslíte že, Vaši rodiče, neslyšící přátelé, spolužáci, kultura Neslyšících měli vliv na výběr Vaší střední školy?

V otázce č. 9 a 10: Byla konkretizována střední škola pro jasnější pochopení.

- Shodovaly se Vaše představy s tím, jaká střední škola Vám byla doporučována od Vašeho okolí?
- Chtěl jste vy sám si zvolit jinou střední školu? Bavilo vás studium na této střední škole?

V otázce č. 11: Bylo upřesněno, co je kariérovým poradenstvím myšleno, jelikož jeden z respondentů uvedl, že název kariérové poradenství nezná. Z toho důvodu byly přidány možné položky: „Myšleno služeb výchovného poradce, speciálně pedagogického centra, pedagogicko-psychologické poradny, informačních a poradenských středisek při úřadech práce.“

V otázce č. 12: Bylo změněno slovo „vybral“ na „studoval“, aby odpověď nebyla zavádějící, jelikož při provádění předvýzkumu jsme zjistili, že respondent si daný obor sám nevybral, ale bylo mu spíše přikázáno, aby ho šel studovat.

Otázka č. 15: Byla přeformulována pro lepší srozumitelnost z původní: „Pracujete dnes tím, čím jste se vyučil?“ na „Vyučil (vystudoval) jste a dnes pracujete v tom oboru?“

4.2 Metodologie výzkumu

Pro vlastní výzkum byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Rozhovor byl veden s osobami se sluchovým postižením. Otevřené otázky v rozhovoru byly sestavovány tak, aby naplňovaly hlavní i dílčí cíle výzkumu.

Před zahájením výzkumu byl každý z respondentů poučen o celkovém průběhu výzkumu, o důvodech, proč je celý průběh výzkumu zaznamenáván na videozáznam, i o tom, proč je při výzkumu přítomna tlumočnice znakového jazyka. Dále byl respondentovi vysvětlen cíl i důvod výzkumu. Každý z respondentů podepsal *Informovaný souhlas s realizací výzkumu*, který byl vyhotoven vždy ve dvou kopiích – jedna kopie náleží respondentovi a druhá autorce práce. Celé znění informovaného souhlasu nalezneme v příloze č. 3 této diplomové práce.

Hlavním kritériem všech respondentů pro podstoupení výzkumu bylo, že videozáznam nebude uveřejněn ani žádným jiným způsobem šířen a poskytnut třetí osobě. Z toho důvodu také nebude videozáznam přiložen k diplomové práci. Informace získané z videozáznamu budou pouze přiloženy v anonymní podobě, tj. v podobě přepisu v přílohách diplomové práce. Informace, které budou z rozhovoru získány, budou použity pouze pro účely výzkumu.

4.3 Výzkumný problém

Je daným faktem, že osoby se sluchovým, ale i jiným zdravotním postižením mají sníženou možnost uplatnit se na trhu práce. Toho si jsou povětšinou i jedinci se sluchovým postižením vědomi už při výběru střední školy. Jelikož, jak je patrné ze zpracované teoretické části, jedinci se sluchovým postižením jsou znevýhodněni na pracovním trhu hned v několika aspektech: Prvním a podle nás i velmi důležitým je komunikační schopnost, od které se často odvíjí i další problémy, jako je strach zaměstnavatelů zaměstnat osobu se sluchovým postižením. Chtěli jsme zjistit, do jaké míry jsou tímto

ovlivněny aspirace jedinců se sluchovým postižením při volbě povolání. Zda sluchové postižení hrálo při jejich rozhodování o budoucí pracovní cestě důležitou roli.

4.4 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Na základě definování výzkumného problému byl stanoven následující hlavní cíl, k jehož naplnění mělo dojít prostřednictvím dílčích cílů výzkumu.

Hlavní cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit faktory, které ovlivnily aspirace u dospělých osob se sluchovým postižením při výběru střední školy jako cesty k povolání.

Dílčí cíle výzkumu

Zjistit, analyzovat a popsat, zda rodiče ovlivnili osoby se sluchovým postižením při výběru střední školy.

Zjistit, analyzovat a popsat, zda sluchové postižení mělo vliv na profesní aspirace jedinců.

Definování výzkumných otázek

Výzkumná otázka č. 1: „Jsou rodiče jedním z faktorů, který se podílel na výběru střední školy?“

Výzkumná otázka č. 2: „Ovlivňuje sluchové postižení úroveň profesních aspirací jedinců?“

4.4.1 Průběh výzkumu

Považujeme za důležité uvést, že při všech rozhovorech byla přítomna také tlumočnice znakového jazyka. Tento fakt může v určité míře ovlivnit výpovědi jak na straně respondentů směrem k autorce práce, tak opačně při pokládání otázek autorkou práce směrem k respondentům. Tlumočnice znakového jazyka byla zvolena z důvodu přesnějšího tlumočení složitých a odborných názvů.

Autorka práce spolu s tlumočnicí znakového jazyka se celkem třikrát sešly s neslyšícími. Autorka práce jim objasnila důvod, cíl a hlavně průběh celého výzkumu. Na první schůzku se ze smluvených tří potenciaálních respondentů dostavili pouze dva. Na druhou schůzku se dostavili opět dva potenciaální respondenti, z čehož jeden se účastnil již první schůzky. Na třetí schůzku se dostavili další dva noví potenciaální respondenti, jeden z respondentů po sdělených informacích účast na realizaci výzkumu odmítl.

Na samotném výzkumu se tedy podíleli celkem čtyři respondenti, přičemž bylo po čtvrtém rozhovoru zjištěno, že se odpovědi ve značné míře shodují, a proto není již potřeba realizovat další rozhovor.

Samotná realizace rozhovorů probíhala ve čtyřech dnech a již z výše zmíněných důvodů se jí vždy účastnila spolu s autorkou práce i tlumočnice znakového jazyka. Rozhovor začínal vždy v přátelském duchu, jelikož autorka práce, tlumočnice i samotný respondent se osobně seznámili již dříve při informační schůzce. Po úvodním povídání přešel rozhovor k samotnému pokládání jednotlivých otázek. Respondent vždy dostal dostatek času na odpověď. V případě vhodného doplnění byla respondentovi položena autorkou práce prostřednictvím tlumočnice doplňující či rozvíjející otázka. Každý rozhovor probíhal vždy individuálně. Všechny rozhovory byly po celou dobu průběhu zaznamenávány prostřednictvím videozáznamu a následně přepsány autorkou práce do písemné podoby a v písemné podobě jsou přiloženy i v přílohách diplomové práce.

Všechny čtyři rozhovory probíhaly v předem domluvený čas i na předem stanoveném místě v Uherském Hradišti. Délka jednoho rozhovoru byla cca 20 minut. Autorka práce byla respondenty požádána, aby po přepisu rozhovorů videozáznamy smazala. Pro jasný přehled uvádíme průběh výzkumu v jednotlivých krocích.

Shrnutí průběhu výzkumu

květen 2016	Získání kontaktu na prvního respondenta – oslovil své neslyšící přátele.
25. 10. 2016	První osobní schůzka se dvěma potenciaálními respondenty.
4. 11. 2016	Druhá schůzka s jedním novým potenciaálním respondentem.
21. 12. 2016	Třetí schůzka se dvěma (jeden respondent odmítnul) respondenty.
ke dni 21. 12. 2016	Celkem čtyři respondenti souhlasili s realizací výzkumu.
únor–duben 2017	Sestavení otázek k rozhovoru.
2. 5. 2017	Realizace prvního předvýzkumu.
16. 5. 2017	Realizace druhého předvýzkumu.
20. 5. 2017	Realizace prvního rozhovoru.
21. 5. 2017	Realizace druhého rozhovoru.
22. 5. 2017	Realizace třetího rozhovoru.
24. 5. 2017	Realizace čtvrtého rozhovoru.

Tabulka 1

4.4.2 Zkoumaný vzorek

V důsledku častých probíhajících výzkumů u osob se sluchovým postižením, ale samozřejmě i s jakýmkoliv jiným postižením, není úplně jednoduché přimět tyto jedince k podílení se na výzkumu. Často právě uváděli časové důvody a neustálé zkoumání, které ovšem jim samotným konkrétně nepřináší žádné zlepšení, ať už v oblasti kvality života, tak v oblasti pracovního či studijního uplatnění atd. Náš zkoumaný vzorek byl vybírán náhodným výběrem, jelikož autorka práce se na jedné z praxí seznámila s paní logopedkou, která pracovala i s osobami se sluchovým postižením a řada těchto osob se stala časem jejími přáteli. Proto se autorka práce s touto paní logopedkou dohodla

na další spolupráci a získala tak kontakt na jednoho neslyšícího, který byl velmi ochotný pomoci s realizací výzkumu a zajistil další jeho neslyšící kamarády a přátele. Důležité pro nás ovšem bylo, aby všichni respondenti, kteří se na výzkumu budou podílet, používali ke komunikaci výhradně český znakový jazyk, a to z důvodu, že se domníváme, že právě komunikace českým znakovým jazykem může jedincům se sluchovým postižením při uplatnění na trhu práce tvořit určitý problém ze strany zaměstnavatelů. Autorka práce se s těmito přáteli několikrát sešla (viz dále) a objasnila jim daný cíl a průběh. Při této příležitosti vedla autorka práce (prostřednictvím tlumočnice znakového jazyka) s jedinci se sluchovým postižením nezávislý a dalo by se říct i přátelský rozhovor a mohla tak zjistit důležité informace pro realizaci výzkumu.

Pro zařazení do zkoumaného souboru musel respondent dále splňovat následující kritéria:

- Musel být obyvatelem České republiky.
- Musel mít sluchové postižení.
- Musel být zletilý.
- Musel komunikovat českým znakovým jazykem.
- Musel mít minimálně střední odborné vzdělání s výučním listem.
- Musel souhlasit s realizací výzkumu.

Pro zařazení do výzkumného vzorku nebylo rozhodující:

- Pohlaví.
- Využívání kompenzačních pomůcek.

4.4.3 Metoda sběru dat

Jako metodu sběru dat jsme zvolili individuální polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Otázky byly konstruované tak, aby vhodně naplňovaly výzkumné otázky → dílčí cíle → hlavní cíl.

Celý rozhovor obsahoval celkem 16 otázek. První 3 otázky se týkaly demografických údajů.

1. otázka zjišťovala, kolik je respondentovi let a jaké má dosažené nejvyšší vzdělání.

2. otázka zjišťovala, zda se považuje za neslyšícího s velkým N a zda se setkává s neslyšícími přáteli.

3. otázka zjišťovala, zda jsou rodiče respondenta slyšící nebo neslyšící.

Zbýlých 13 otázek bylo rozděleno do dvou oblastí:

- První z oblastí se zaměřovala na *výběr střední školy*.
- Druhá z oblastí se zaměřovala na *přechod do zaměstnání*.

První oblast: Výběr střední školy

Tato oblast se komplexně zaměřovala na výběr střední školy. Sice jsme zde také zjišťovali, jaký typ základní školy respondenti navštěvovali, jestli se jednalo o školu pro sluchově postižené. Tato otázka byla do oblasti zahrnuta proto, že se domníváme, že i typ základní školy může mít vliv na pozdější výběr střední školy. Dále již jednotlivé položky v rozhovoru směřovaly primárně k výběru střední školy. Nejprve jsme se zajímali o typ střední školy, zda se jednalo o školu pro sluchově postižené či nikoliv. Jaký učební/studijní obor respondenti studovali, kdo je při výběru střední školy ovlivnil, jestli s tímto výběrem souhlasili. Zdali při výběru střední školy využívali kariérové poradenství. Také se v této oblasti dozvídáme, jakým způsobem ve škole komunikovali, jestli používali orální řeč nebo český znakový jazyk.

K této oblasti se vázalo celkem 8 otázek z rozhovoru, a to:

Otázka č. 4: „Kam jste chodil na základní školu?“ Jednalo se o školu pro sluchově postižené?

Otázka č. 5: „Kam jste chodil na střední školu?“ Zde respondenti měli uvést vždy i obor, který studovali.

Otázka č. 6: „Jaký jazyk jste používal ve škole?“ Z této otázky jsme chtěli zjistit, zda žáci ve škole komunikovali českým znakovým jazykem nebo využívali orální komunikaci.

Otázka č. 7: „Kdo nebo co Vás ovlivnilo při výběru střední školy?“ Zde jsme chtěli zjistit, zda se žáci rozhodovali např. na základě doporučení třídního učitele, rodičů, kamarádů, vzdálenosti školy od místa bydliště. Tato nabídka respondentům nebyla sdělována, protože jsme chtěli, aby se sami vyjádřili, co je při volbě střední školy nejvíce ovlivnilo.

Otázka č. 8: „Myslíte, že Vaši rodiče, neslyšící přátelé, spolužáci, kultura Neslyšících měli vliv na výběr Vaší střední školy?“ Po zamyšlení nad otázkou číslo sedm jsme v této otázce již jednotlivé jedince/faktory uvedli, aby se respondent mohl

dopodrobna zamyslet, zda na některého z důležitých aktérů, kteří mohou velmi významně na volbě střední školy participovat, nezapomněl.

Otázka č. 9: „Shodovaly se Vaše představy s tím, jaká škola Vám byla doporučována od Vašeho okolí?“ – „Chtěl jste vy sám si zvolit jinou střední školu?“ V této otázce jsme zjišťovali představy respondentů o výběru jejich střední školy, zda byly jejich představy naplněny či nikoliv. Jaký vliv na výběr střední školy měli oni samotní, zda se mohli volně rozhodnout, nebo jim studium daného oboru bylo spíše přikázáno, např. ze strany rodičů.

Otázka č. 10: „Bavilo Vás studium na této střední škole?“ Tato otázka byla do rozhovoru zařazena, jelikož v ní spatřujeme smysl v podobě možných aspirací na další pracovní uplatnění, zda se jedinci budou snažit uplatnit ve svém oboru, či se budou na trhu práce snažit uplatnit v jiném oboru.

Otázka č. 11: „Využil jste Vy někdy služeb kariérového poradenství? Myšleno, služeb výchovného poradce, speciálně pedagogického centra, pedagogicko-psychologické poradny, informačních a poradenských středisek při úřadech práce. (V případě, že ano) Mělo to na Vás nějaký vliv? Jaké služby to byly?“ Tato otázka zjišťovala, do jaké míry se na volbě povolání u jedinců se sluchovým postižením podílí právě kariérové poradenství. Právě odborníci, kteří se kariérovým poradenstvím u osob se sluchovým postižením zabývají, mohou žákovi velmi vhodně poradit s výběrem, jelikož dokážou objektivně zhodnotit celkový zdravotní stav, ale i sociální připravenost pro studium a následný přechod do zaměstnání.

Druhá oblast: Přechod do zaměstnání

V této oblasti se zaměřujeme na naplnění představ o zvoleném povolání při přechodu na trh práce. Respondenti zde měli retrospektivně posoudit spokojenost se zvoleným oborem, zda jsou s oborem, který vystudovali spokojeni. Jestli je práce, ve které pracují, baví, zda byly naplněny jejich představy. Určitě nás také zajímalo, jestli jejich aspirace po dokončení směřovaly někam dále, zda se snažili svoji situaci na trhu práce změnit, např. využitím služeb podporovaného zaměstnávání.

K této oblasti se v rozhovoru vztahovaly následující otázky:

Otázka č. 12: „Chtěl jste povolání, které jste studoval, vykonávat i v budoucnu, nebo jste si říkal, že budete stejně pracovat v jiném oboru?“ Tato otázka byla zvolena z důvodu, že

nám ukazuje na vzdělanostní i profesní aspirace respondentů, zda měli tendence se dále vzdělávat, popř. získat kvalifikaci pro lepší uplatnění na trhu práce.

Otázka č. 13: „Myslíte si, že kdybyste neměl žádné sluchové postižení, že byste zvolil jiné povolání a jaké?“ Tato otázka nám má ukázat, zda sluchové postižení brzdilo vzdělanostní a profesní aspirace respondentů.

Otázka č. 14: Využil jste vy někdy služby podporovaného zaměstnávání?“ Z dříve prostudované literatury bylo patrné, že aspirační úroveň jedinců se sluchovým postižením je nižší než u jedinců bez postižení. Proto nás zajímalo, zda se respondenti snažili (v případě, že v povolání nebyli spokojeni) svou situaci na trhu práce změnit, např. využitím služeb podporovaného zaměstnávání a získání pro ně vhodného pracovního místa.

Otázka č. 15: „Vyučil (vystudoval) jste a dnes pracujete v tom oboru?“ Respondent měl v této otázce retrospektivně posoudit vhodnost zvoleného oboru, zda byly naplněny jeho představy, či se jeho aspirace po vystudování střední školy ubíraly jiným (vyšším) směrem.

Otázka č. 16: „Baví Vás práce, kterou děláte? Co Vás v práci baví a co Vám tam naopak vadí?“ Opět otázka, která se prolíná celou oblastí, zjišťuje úroveň aspirací, zda se respondenti snažili situaci, ve které by nebyli spokojeni, změnit, např. změnou pracovního místa, na což se opět váže využití služeb podporovaného zaměstnávání.

4.4.4 Analýza získaných dat

Ke zjištění výsledků a zpracování získaných dat z rozhovoru jsme použili dvě metody, a to metodu otevřeného kódování a následného vytváření vztahů.

1. **Otevřené kódování**, kdy získané informace z rozhovoru byly zakódovány a rozděleny do dvou předem zvolených oblastí:

V následující tabulce uvádíme jednotlivé kódy v každé z oblastí.

Výběr střední školy	Přechod do zaměstnání
Škola pro sluchově postižené	Povolání jiné
Střední škola pro neslyšící Brno	Výběr jiného povolání
Povinnost mluvit / mezi kamarády znakový jazyk	Nevyužíváno
Učitel, rodiče	Práce v oboru
Neslyšící kamarádi ani spolužáci neradili s výběrem	Obyčejná, špatně placená práce
Škola – celkem dobré	
Nevyužíval	

Tabulka 2

Z důvodu rozlišení jednotlivých respondentů je budeme dále označovat jako:

- Respondent č. 1
Muž, 46 let, vzdělání střední odborné s výučním listem, není neslyšícím s velkým N, oba jeho rodiče jsou slyšící.
- Respondent č. 2
Muž, 46 let, vzdělání střední odborné s výučním listem, je neslyšícím s velkým N, oba jeho rodiče jsou neslyšící.
- Respondent č. 3
Žena, 55 let, vzdělání střední odborné s výučním listem, není neslyšícím s velkým N, oba rodiče jsou slyšící.
- Respondent č. 4
Muž, 53 let, vzdělání střední odborné s výučním listem, není neslyšícím s velkým N, oba rodiče jsou slyšící.

2. Vytváření vztahů

Výběr střední školy:

Všichni respondenti navštěvovali základní školu pro sluchově postižené, tři z respondentů navštěvovali školu ve Valmezu. Respondent č. 1 chodil na základní školu do Ivančic, jelikož v té době bydlel s rodiči nedaleko od Brna. Respondentovi č. 2 byla lékařem doporučena škola v Ivančicích, ale z důvodu špatného dopravního spojení, jelikož v té době bydlel ve Zlínském kraji, po měsíci přestoupil na základní školu do Valmezu. U respondentů je patrné, že výběr základní školy ovlivnila především vzdálenost od místa bydliště. Na střední školu chodili tři z respondentů do Brna, což je opět střední škola pro neslyšící. Zde studovali respondenti č. 1 a č. 2 učební obor strojní mechanik a respondent č. 4 učební obor krejčí. Pouze respondent č. 3 navštěvoval běžnou střední školu, kde studoval obor švadlena.

Vzhledem k tomu, že všichni respondenti studovali střední školu před rokem 1989 a jak je známo, již od 20. let 20. století byla na školách nařízena orální metoda výuky (Hrubý 1999), museli všichni žáci ve školách využívat ke komunikaci orální řeč a odezírání. Ovšem respondenti se shodují ve faktu, že při výuce sice museli odezírat, ale např. respondent č. 3 uvádí, že odezírání bylo problematické zvláště u obtížných předmětů, jako je matematika a fyzika. Učitel neuměl tyto předměty prostřednictvím mluvené řeči žákům dostatečně vysvětlit a jim se nedařilo pochopit učivo pouze odezíráním. O přestávkách mezi sebou neslyšící děti znakovaly. Respondent č. 2 v rozhovoru přímo uvedl: *Musel jsem mluvit, bylo to těžké, špatně jsem odezíral.* Problémy s odezíráním mohly být způsobeny i faktem, že se jednalo o respondenta neslyšících rodičů. Tomuto respondentovi doporučil jeho lékař školu v Ivančicích, ovšem jeho rodiče ho z důvodu vzdálenosti od místa bydliště po měsíci nechali přeřadit na základní školu do Valmezu, kterou oba rovněž navštěvovali. Rodiče v tomto případě nepřijali radu lékaře, ale řídili se vlastní zkušeností. Ani jednomu s výběrem střední školy nepomáhal kariérový poradce, to může být opět způsobeno dobou, kdy respondenti studovali, jelikož jak všichni uvedli, v době jejich studia kariérové poradenství jako takové neexistovalo. S výběrem učebního oboru jim radil povětšinou učitel. Respondenti č. 2 a 3 uvedli, že rodiče jim řekli, aby poslechli učitele a šli na jím doporučovaný obor i přesto, že oni sami si daný obor zvolit nechtěli. Respondent č. 1 také uvedl, že mu školu doporučil učitel, ovšem rodiče výběr jeho střední školy neřešili a nechali to výhradně na učiteli. Respondentovi č. 4 školu

vybrali rodiče, a to z důvodu vzdálenosti od místa bydliště. V našem případě se ve volbě povolání potvrdil faktor vzdálenosti od místa bydliště. Respondent č. 1 uvedl: *Děti ze základních škol na Moravě šly studovat převážně do Brna, protože to bylo blíž.* Respondenti č. 2, 3 a 4 šli studovat na doporučení někoho jiného obor, který nechtěli. (Respondent č. 2 chtěl konstruovat auta, respondent č. 3 chtěl být zahradníkem a respondent č. 4 kovářem.)

Lei (2014), který prováděl výzkum týkající se vzdělanostních a profesních aspirací žáků se sluchovým postižením, došel k zjištění, že 43,3 % českých studentů se sluchovým postižením nemělo jasně stanovenou představu o svém budoucím povolání. Přímou uvádí, že tito studenti vykazovali nerozhodné profesní aspirace. V případě jeho srovnání s čínskými žáky byly u českých studentů shledány poněkud vyšší nerozhodné profesní aspirace. Čínští žáci vykazovali nerozhodné profesní aspirace jen ve 27,1 %. V našem případě pouze respondent č. 1 uvedl, že nevěděl, jaký obor by chtěl jít studovat, a dal na rady učitele. Respondenti č. 1 a 3 byli při studiu převážně spokojeni, pochvalovali si především dobrý kolektiv ve škole. Respondenti č. 2 a 4 ve škole příliš spokojení nebyli.

Nerozhodnost a obtížná volba mohla být způsobena řadou faktorů, které se navzájem prolínají. Určitý podíl zaznamenáváme v problémové komunikaci, při níž žáci nemohli ve školách využívat český znakový jazyk. Dalším negativním příčiněním mohla být doba před rokem 1989, která se klidem se sluchovým, ale i jiným zdravotním postižením, stavěla negativním způsobem, nedovolovala jim studovat a dále se rozvíjet. Další problematyczny bod spatřujeme v neexistenci školských poradenských zařízení. Jediný, kdo jedincům doporučil obor, byl třídní učitel, který ovšem vycházel z velmi malé nabídky učebních oborů. U našich respondentů nebyli absolutně brány v potaz jejich tužby a přání.

Jsou rodiče jedním z faktorů, který se podílel na výběru střední školy?

Z našeho výzkumu jsme zjistili, že volbu povolání ovlivnil samotný učitel žáků, který jim školu doporučil. I přes nesouhlas respondentů rodiče určili, že respondenti na tuto střední školu nastoupí a budou studovat obor, který jim byl učitelem doporučen. Nemůžeme tedy tvrdit, že obor by si vybrali rodiče sami, řídili se doporučením učitele, ovšem samotné rozhodnutí udělali oni sami, nikoli respondenti. Překvapilo nás, že se ani neslyšící rodiče neradili o vhodném povolání, např. s dalšími neslyšícími přáteli, ač se s nimi stýkali. Tudíž pro upřesnění můžeme tvrdit, že za volbou střední školy u našich respondentů stáli rodiče,

kteří respektovali doporučení učitele a zvažovali dobrou dostupnost od místa bydliště. V případě zodpovězení této otázky bychom tedy mohli učinit shrnutí – učitel neslyšícímu žákovi doporučil obor na střední škole pro neslyšící, rodiče toto rozhodnutí respektovali a brali pouze v potaz vzdálenost čili v případě našich respondentů, kteří všichni pocházejí z Moravy, šli studovat na střední školu, která se nacházela taktéž na Moravě.

Přechod do zaměstnání

Tato oblast se zaměřuje již na samotný přechod jedinců na trh práce. Je potřeba zmínit, že jsme došli k zjištění, že ani jeden z našich respondentů, nechtěl obor, který studoval, vykonávat v budoucnu. Respondenti č. 1 a 2 nechtěli pracovat ve fabrice, respondent č. 3 chtěl mít vlastní malé zahradnictví, respondent č. 1 chtěl rovněž podnikat. Všichni z respondentů se shodli v tom, že hlavním důvodem v uskutečňování jejich snů a cílů byl problém v komunikaci, který plyne právě ze sluchového postižení. Považujeme za velmi důležité zmínit, že sluchové postižení jedince ovlivnilo při výběru povolání do značné míry. Respondent č. 1 přímo uvedl: *Kdybych byl slyšící, tak bych měl úplně jiný cíl. (...) Určitě bych nešel na strojního mechanika. To bych si určitě nevybral. (...) Chtěl bych mít vyšší vzdělání, abych nemusel pracovat ve fabrice a měl bych víc peněz.* Respondent č. 2 v rozhovoru říká: *Určitě bych nešel na strojního mechanika.* Respondent č. 3: *Určitě bych byla zahradnicí nebo květinářkou, měla bych malé zahradnictví, třeba i nějaké zaměstnance.*

Při rozhovoru nás překvapilo, že ani jeden z respondentů nikdy nevyužil služeb podporovaného zaměstnávání, a to i v případě, že se svou prací nebyl spokojen. Při dotazu autorkou práce, proč nikdy respondent nevyužil podporované zaměstnávání, respondenti uváděli, že nikdy nebyli nezaměstnaní, a proto novou práci nehledali. I v případě, že nyní mají respondenti možnost, využívat služeb podporovaného zaměstnávání, které jim mohou v případě nespokojenosti pomoci změnit jejich dosavadní zaměstnání, žádný z nich práci nezměnil a všichni respondenti vykonávají práci v oboru. Jiné zaměstnání možná respondenti nehledají z obavy ohledně komunikace se zaměstnavatelem, protože všichni čtyři respondenti se shodli, že problémem v práci je komunikace. Uvádějí, že jim na pracovním trhu vadí především nespravedlnost v tom, jak neslyšící musí vykonávat obyčejnou, nekvalifikovanou i hůře placenou práci než slyšící kolegové, kteří jsou vyučeni ve stejném oboru. Respondent č. 1 přímo říká: *V práci mi vadí například vedoucí a šéfové, kteří mě sledují a vadí mi, že neslyšící dostávají tu nejobyčejnější práci. Slyšící mají lepší*

práci, i když mají stejný učební obor. Respondent č. 4 se s výpovědí respondenta č. 3 shoduje, protože říká: *Vadí mi, že musím dělat obyčejnou práci, je to kvůli komunikaci.* Respondent č. 2 k dané situaci uvádí: *Vadí mi, že výplata je nespravedlivá, že slyšící mají více peněz než neslyšící, i když dělají stejnou práci.* Respondent č. 4 vypovídá téměř totéž: *Neslyšící mají méně peněz než slyšící, to je nespravedlivé.* Jako hlavní důvod vzniklých nerovností, respondenti udávají právě problém v komunikaci. Respondent č. 1 přímo říká: *Důvod je komunikace, což chápu. Vedoucí neumí komunikovat a potom si myslí, že ho nechápu, ale já ho chápu dobře, ale máme problém se spolu domluvit.* Nespravedlnost v odměňování zaměstnanců se sluchovým postižením jsme nezávisle zjistili již při zpracovávání teoretické části práce, a to při neoficiálním rozhovoru s ředitelem střední školy pro sluchově postižené. Sdělil nám, že uplatnitelnost jejich žáků při vystudování oboru je dobrá, ovšem problém je právě v tom, že jedinci bývají zařazeni na méně kvalifikovanou práci, než je jejich dosažené vzdělání (viz s. 15).

Ovlivňuje sluchové postižení úroveň profesních aspirací jedinců?

Z našeho výzkumu vyplynulo, že profesní aspirace respondentů byly kvůli sluchovému postižení ovlivněny. Respondenti uváděli, že nemohli studovat obor, který by chtěli. Nemohli se dále realizovat ve svých plánech a snech, jelikož měli obavy z problémů, jež by plynuly z jejich nedostatečné komunikační kompetence. Ovlivnění profesních aspirací může být způsobeno i samotnými zaměstnavateli, kteří mají se zaměstnáváním osob se sluchovým postižením malé zkušenosti a mají obavy, zda jedinec tuto pozici zvládne. Jedinci se sluchovým postižením jsou si tohoto jevu vědomi a může to ovlivnit jejich vzdělanostní i profesní aspirace. Respondenti často uváděli nespokojenost s tím, že vykonávají tu nejobyčejnější práci a mají nižší plat než jejich slyšící kolegové. Ovšem na otázku, proč tedy nevyužili služeb podporovaného zaměstnávání a nesnažili se tak svou situaci řešit, respondent č. 1 odpověděl: *...Ono je to všude stejné.*

Jak uvádíme výše, v případě, že by respondenti neměli sluchové postižení, zvolili by si jiný obor. Lei (2014), došel k zjištění, že studenti se sluchovým postižením usilovali o méně prestižní povolání než slyšící studenti. Cinamon a kol (in Groma 2012) zjistili, že osoby se sluchovým postižením vykazují nižší aspirační úroveň, což má negativní dopad na jejich kariérovou volbu. Všichni z respondentů uvedli, že při studiu na střední škole nechtěli povolání, které se učili, vykonávat v budoucnu. Ve výzkumu Ručkaya (in Groma 2012) bylo zjištěno, že stejný obor by si znovu nezvolilo 45 % dotázaných.

4.5 Závěr a diskuze

Níže uvedený text je rozčleněn do dvou oblastí, které korespondují s dílčími cíli celé práce. Všechny informace, které byly z výzkumu zjištěny, se snažíme doložit anebo vyvrátit prostřednictvím jiných výzkumů. Autorce práce se ale bohužel nepodařilo dohledat dostatek výzkumů, které by se zabývaly podobnou problematikou.

Nejprve uvedeme shrnutí demografických údajů rozhovoru: I přestože nebylo kritériem pro zařazení respondenta do výzkumu, všichni zúčastnění respondenti se pohybovali v rozmezí věku 45–55 let. Všichni z respondentů se setkávali s neslyšícími kamarády a přáteli, ovšem pouze jeden z nich patřil do kultury Neslyšících. Zmíněný respondent také jako jediný byl dítětem neslyšících rodičů, zbylí respondenti měli všichni rodiče slyšící. Výzkumu se zúčastnili tři muži a jedna žena.

Hlavním cílem práce bylo zjistit faktory, které ovlivnily aspirace u dospělých osob se sluchovým postižením při výběru střední školy jako cesty k povolání. Z výpovědí respondentů nám vyplynulo, že výběr střední školy byl ovlivněn samotným sluchovým postižením. Jelikož právě v době, kdy respondenti studovali (před rokem 1989) byl velmi omezený výběr studijních i učebních oborů. V Československu existovaly jen dvě střední školy pro sluchově postižené, kde měli jedinci možnost získat maturitní zkoušku (Hudáková 2006). Střední školy pro sluchově postižené nabízely učební obory jako klempíř, krejčí, obuvník, malíř pokojů, čalouník a strojní zámečnick. Dovolujeme si tvrdit, že od této skutečnosti se dále odvíjely další vzdělanostní aspirace žáků.

Výběr střední školy

V našem výzkumu jsme zjistili, že respondenti byli při výběru střední školy, a z toho plynoucího povolání výrazně ovlivněni učitelem na základní škole. Toto potvrzuje i Horváthová (2015), která rovněž při kvalitativním výzkumu u dospělých osob došla ke zjištění, že informace o učebních oborech poskytoval třídní učitel. V našem případě, respondenti uváděli, že učitel jim určitý obor přímo doporučil a rodiče jim řekli, aby poslechli učitele a šli na jím doporučovaný obor. Jeden z respondentů přímo uvedl, že obor mu vybrali rodiče. Opět se zjištěné informace shodují s daty z různých výzkumů. White (2007) také uvádí, že **rodiče** mají při výběru povolání na žáka velký vliv. Horváthová (2015) ve svém výzkumu rovněž uvádí, že až 50 % respondentů uvedlo rodiče jako hlavní faktor při výběru povolání. Vliv rodičů na výběr střední školy i profesní dráhy se potvrdil

i při výzkumu, který probíhal v roce 2011 a zúčastnilo se ho 1 655 žáků základních škol a 935 žáků středních škol z České republiky (Investice do rozvoje vzdělávání 2011).¹⁰ Výzkum se s naším zjištěním ovšem neshodoval v důležité věci, a to v samotném rozhodnutí, jelikož žáci z výzkumu uváděli, že rodiče sice měli na volbu jejich střední školy vliv, ale spíše v podobě rad. O samotné volbě se již rozhodli sami žáci, což je ovšem v rozporu se zjištěním od našich respondentů, protože za ně rozhodli rodiče, kteří respektovali doporučení učitele. Naši respondenti na výběr své střední školy neměli téměř žádný vliv. Naše zjištění, že respondenti na svou volbu povolání neměli téměř žádný vliv, nekoresponduje s výzkumy od Fosketta a Hesketha (1997), kteří došli k závěru, že 20 % respondentů se významně podílelo na volbě svého povolání. Tento fakt se potvrdil i Horváthové (2015) – ta uvádí dokonce 45 % respondentů. Potvrdilo se jí to taktéž i v případě kvalitativního výzkumu, kdy v rozhovorech respondenti rovněž potvrdili, že za rozhodnutím o výběru jejich povolání stojí oni sami a rodiče jim byli pouze jakýmsi rádci v této volbě.

Podle všech respondentů se volba povolání neřešila do takové míry jako nyní, např. s kamarády nebo neslyšícími přáteli. Respondenti uvedli, že na volbě jejich povolání se neslyšící kamarádi nebo přátelé nepodíleli. White (2007) uvádí, že přátelé mají na výběr povolání podstatně nižší vliv. Horváthová (2015) došla ovšem k rozdílnému zjištění – z jejího výzkumu je patrné, že vliv na výběr povolání uvedlo 20 % jejich respondentů. Tento fakt může být způsoben i tím, že výzkum Horváthové (2015) probíhal na mladším zkoumaném vzorku než náš výzkum. Dokonce i jeden z respondentů v našem výzkumu uvedl, že nyní je jiná doba a volba povolání se více řeší i mezi kamarády než v dobách jeho studia.

Z našich respondentů pouze jeden patřil do kultury Neslyšících a kulturu Neslyšících při vlivu na volbu povolání neuvedl. Z toho ovšem nemůžeme soudit, do jaké míry má kultura Neslyšících na její členy vliv.

Dle námi zjištěných informací jsme došli k závěru, že vzhledem k faktu, že všichni respondenti navštěvovali základní školu pro neslyšící, snažili se jejich rodiče o to, aby navštěvovali školu pro sluchově postižené nejbližší jejich bydliště. Tudíž výběr základní školy byl ovlivněn vzdáleností od místa bydliště. Tento faktor se potvrdil i při výběru střední školy. A potvrzuje ho i výzkum s názvem *Volba střední školy žáků se zdravotním*

---

¹⁰ Pro úplnost pouze dodáváme, že se nejednalo o intaktní žáky, nýbrž o žáky se sluchovým postižením.

postižením. Kde bylo zpracováno přímo šetření pro žáky se sluchovým postižením, přičemž dobrou dopravní dostupnost zvolilo 62,3 % a blízkost školy 42 %. Tento faktor je u osob se sluchovým postižením častější než u intaktní společnosti (Investice do rozvoje vzdělávání 2017). Taktéž Horváthová (2015) ve svém výzkumu uvádí, že ze zjištěných dat je patrné, že až 30 % osob se sluchovým postižením bylo ovlivněno vzdáleností školy od místa bydliště. Horváthová zároveň dodává, že faktor vzdálenosti od místa bydliště mohl být ovlivněn i pořadím narozeného dítěte, což Horváthová ve své práci považuje za limit, jelikož pořadí dítěte nezjišťovala. To je pro nás ovšem velmi zajímavé, jelikož jeden z našich respondentů uvedl, že byl druhým dítětem v rodině, a tudíž nemohl jít studovat do Prahy, jelikož byla ve velké vzdálenosti od místa jeho bydliště a jeho rodiče neměli dostatečné finanční prostředky.

Ani jednomu z respondentů s výběrem střední školy nepomáhal kariérový poradce. To je ovšem opět způsobeno dobou, kdy respondenti studovali. Jak všichni uvedli, v době jejich studia kariérové poradenství jako takové neexistovalo.

Přechod do zaměstnání

V této oblasti jsme zjišťovali, zda došlo v důsledku sluchového postižení k ovlivnění pracovních aspirací respondentů. Za velmi zajímavé považujeme zjištění, že v případě, že by jedinci neměli sluchové postižení, by si zvolili jiný obor. Všichni respondenti pracovali v oboru, ve kterém se vyučili, i když všichni uvedli, že ještě při studiu na střední škole v tomto oboru pracovat nechtěli. Z výzkumu, který probíhal v roce 2009 mezi žáky se zdravotním postižením (ne pouze mezi žáky se sluchovým postižením), bylo zjištěno, že pouze 47 % žáků by si obor zvolilo znovu. V případě intaktní společnosti se spokojenost se zvoleným oborem pohybuje okolo 75 %. Tento propastný rozdíl v daném výzkumu vysvětlují problémy a omezení žáků se zdravotním postižením při výběru oboru jakožto signál, který zdůrazňuje potřebu kariérového poradenství (Investice do rozvoje vzdělávání, 2017). Z našich respondentů nebyl s oborem spokojen ani jeden, ovšem také zdůrazňujeme úplnou absenci kariérového poradenství. Respondenti uváděli, že v případě, že by neměli sluchové postižení, aspirovali by na vyšší cíle (navrhování designu aut, vlastní malé zahradnictví, kovářství). Byli ovšem přesvědčeni, že v důsledku problematické komunikace toto vykonávat nemohou. Lei (2014), který prováděl výzkum týkající se vzdělanostních a profesních aspirací žáků se sluchovým postižením, došel k zjištění, že jedinci se sluchovým postižením usilují o méně prestižní povolání než intaktní osoby. Ve

výzkumu došel také k zjištění, že 43,3 % českých studentů se sluchovým postižením nemělo jasně stanovenou představu o svém budoucím povolání – přímo uvádí, že tito studenti vykazovali nerozhodné profesní aspirace. V případě jeho srovnání s čínskými žáky byly u českých studentů shledány poněkud vyšší nerozhodné profesní aspirace. Čínští žáci vykazovali nerozhodné profesní aspirace jen ve 27,1 %. Toto zjištění se nám v našem případě potvrdilo jen z části, pouze jeden respondent nevěděl, jaký obor by chtěl jít studovat a kde se dále uplatnit.

Pracovní aspirace respondentů byly ovlivněny hlavně z důvodu sluchového postižení, z toho plynoucí obtíže v komunikaci. I Groma (2012) uvádí, že pracovní aspirace osob se sluchovým postižením jsou sníženy. My si nedovolujeme tvrdit, kdy dochází ke snížení, zvýšení či normě aspirací, pouze uvádíme, že aspirace našich respondentů jsou sluchovým postižením ovlivněny. Respondenti se nesnažili situaci změnit ani prostřednictvím služeb kariérového poradenství.

V práci byli nejvíce nespokojeni s nespravedlností, která plyne z jejich sluchového postižení. Groma (2012) ve svém výzkumu došel k zjištění, že v práci je nespokojeno 23,3 % respondentů. Všichni naši respondenti pracovali v jednom zaměstnání více než 15 let. Groma (2012) ve svém výzkumu uvádí, že více než 10 let na jednom pracovišti pracovalo 37,5 % respondentů.

Limity výzkumné části

Zjištěná data mohou být ovlivněna faktem, že při rozhovorech byla přítomna tlumočnice znakového jazyka. Z toho důvodu mohlo dojít k nepřesné interpretaci rozhovoru jak ze strany respondentů směrem k autorce práce, tak od autorky práce směrem k respondentům.

Za limit ve výzkumné části považujeme i fakt, že na podobné téma autorka práce nedohledala dostatek výzkumů, a proto byla nucena některá zjištěná fakta porovnávat i s výzkumy, které se zabývaly buď intaktní společností, nebo osobami se zdravotním postižením všeobecně. Autorka práce si ovšem uvědomuje, že osoby se sluchovým postižením jsou velmi specifickou skupinou, právě odlišným způsobem komunikace. Autorka práce považuje za limitující i fakt, že nebyla možnost porovnat aspirace u dospělých osob ve věkové skupině, do které náleželi naši respondenti s aspiracemi u žáků základních, popř. středních škol v současnosti. Myslíme si, že by toto zjištění mohlo přinést velmi zajímavé výsledky. Určitým limitujícím faktem je i kvalitativní metoda,

jelikož zkoumá pouze malý vzorek respondentů, ovšem může sloužit jako dobrý podklad pro další vědeckovýzkumnou práci.

4.6 Doporučení pro praxi

Směrem k učitelům na základních školách, kteří vzdělávají žáky se sluchovým postižením, doporučujeme podílet se na utváření pevné identity, budování sounáležitosti s kulturou Neslyšících, podporování sebejistoty a vytváření jistoty že může libovolně studovat i přes svá sluchová postižení, vzdělávat se a vybrat si jemu vhodný a blízký obor. Doporučujeme úzkou spolupráci s kariérovými poradci, kteří mohou žákům na jejich cestě vhodně pomoci. Dále je určitě důležitá spolupráce s rodiči, kteří musí mít jistotu, že jejich dítě má reálnou šanci vystudovat prestižní obor i přes to, že má sluchové postižení. Spatřujeme za velmi prospěšné, aby se žáci se sluchovým postižením setkávali s úspěšnými lidmi, kteří mají rovněž sluchové postižení, a tito lidé jim mohli být kladnými vzory. V neposlední řadě doporučujeme co možná největší spolupráci středních škol s firmami v okolí, aby žáci mohli na tato pracoviště docházet, a došlo tak k poznání obou stran.

Směrem k zaměstnavatelům doporučujeme co možná největší osvětu, aby opadly z minulosti omílané stereotypy, aby se zaměstnavatelé nebáli zaměstnat jedince se sluchovým postižením. Zaměstnavatelé by se měli seznámit s právy, která pro ně z hlediska zaměstnání těchto osob plynou, např. že mají právo na tlumočnické služby.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsme si stanovili za hlavní cíl zjistit faktory, které ovlivnily aspirace u dospělých osob se sluchovým postižením při výběru střední školy jako cesty k povolání. Toto téma si autorka práce zvolila z důvodu zjištění, že aspiracemi osob se sluchovým postižením se zabývalo jen málo výzkumů a spatřuje v této problematice nutnost rozšíření zájmů právě i o aspirace osob se sluchovým postižením.

Práce je členěna na část teoretickou a praktickou. Teoretická část sloužila jako nutná základna pro vytvoření praktické části. Všechny kapitoly teoretické části na sebe logicky navazují a přinášejí důležité poznatky pro samotný výzkum. Praktická část práce popisuje celkovou metodologii výzkumu, u níž byla zvolena kvalitativní metoda sběru dat, a to polostrukturovaný rozhovor, jehož celý přepis je uveden v přílohách práce. Nejdříve byl stanoven hlavní cíl a následně s ním naformulovány související dílčí cíle a výzkumné otázky. Dovolujeme si tvrdit, že se nám podařilo hlavní cíl prostřednictvím výzkumu naplnit a zjištěná data dále ověřit a doplnit údaji, které byly zjištěny u jiných podobných výzkumů.

V práci jsme došli ke zjištění, že aspirace osob se sluchovým postižením jsou ovlivněny samotným sluchovým postižením, tedy komunikační kompetencí, která byla pro naše respondenty důležitým faktorem. Je potřeba si připomenout, že všichni naši respondenti studovali před rokem 1989, kdy tato doba pro osoby se sluchovým postižením nebyla příliš přívětivá. Kariérové poradenství neexistovalo a jedinci tak byli odkázáni pouze na doporučení učitelů a rodičů, kteří v našem případě o vzdělání respondentů do značné míry také rozhodli. Respondenti nevyužívali ani služeb podporovaného zaměstnávání, buď o něm neměli žádné povědomí, anebo ho nepovažovali za důležité vyzkoušet, jelikož všichni pracovali, ač na obyčejných pracovních pozicích. Do budoucna by byla určitě prospěšná vyšší informovanost zaměstnavatelů o osobách se sluchovým postižením, aby mohli pracovat i na kvalifikovanějších pozicích. Věříme, že se celá situace ohledně zaměstnání těchto osob postupně zlepšuje, na což se budou vázat i jejich vzdělanostní a pracovní aspirace. Budou vědět, že i přes sluchové postižení mohou být v případě snahy ve svém profesním a pracovním životě stejně úspěšní jako jedinci bez něj.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. 2. vyd. Brno: Edika, 2015. iii, 100 stran. Moderní metodika pro rodiče a učitele. Předškoláci. ISBN 978-80-266-0793-9.

BOUDON, Raymond et al. *Sociologický slovník*. 1. čes. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 253 s. ISBN 80-244-0735-3.

Certiology. *Aspirations and Goals in Your Career* [online]. 2017 [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <<http://www.certiology.com/career-help/aspirations-and-goals-in-your-career.html>>

CZUMALOVÁ, Anna, ed. *Tlumočník jako most komunikace mezi slyšícím zdravotníkem a neslyšícím pacientem*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, [2008?]. 1 sv., 1 DVD. ISBN 978-80-87153-86-4.

Česká televize. *Pracovní příležitosti pro neslyšící* [online]. 2016 [cit. 2017-05-17]. Dostupné z: <<http://ruce.cz/clanky/1187-pracovni-prilezitosti-pro-neslysici>>

Česká unie pro podporované zaměstnávání. *Co je PZ?* [online]. 2017 [cit. 2017-05-17]. Dostupné z: <<http://www.unie-pz.cz/3-podporovane-zamestnavani/14-co-je-pz.html>>

DE KLERK, Jeremias Jesala. *Motivation to work, work commitment and man's will to meaning* [online]. University of Pretoria, 2001 [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: <<http://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/30527/Complete.pdf?sequence=8>>. Dizertační práce.

DRAHOŇOVSKÁ Petra a kol. *Tranzitní program pro neslyšící*. Výstupní publikace k projektu. Praha: APPN,o. s., 2013.

FARKAŠOVÁ, Eva a KUNDRÁTOVÁ, Bronislava. *Implementácia psychodiagnostických metodík pre rómskych žiakov do poradenskej praxe*. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. Bratislava, 2006. Odborný časopis, ročník 41.

FINKOVÁ, Dita a kol. *Determinanty inkluze osob se zdravotním postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 208 stran. ISBN 978-80-244-4303-4.

FINKOVÁ, Dita a kol. *Iniciační analýza podmínek inkluze u osob se specifickými potřebami*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 184 s. ISBN 978-80-244-3865-8.

FRIEDMANN, Zdeněk et al. *Profesní orientace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich uplatnění na trhu práce = Professional assessment to students with special educational needs and their success at the job market*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 314 s. ISBN 978-80-210-5602-2.

FRIEDMANN, Zdeněk et al. *Specifika profesní orientace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich pracovní uplatnění = Professional orientation of pupils with special educational needs and their job opportunities*. 1. vyd. Brno: Paido 2012. 232 s. ISBN 978-80-7315-236-9.

GAJDOŠOVÁ, Eva a HERÉNYIOVÁ, Gabriela. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 324 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7367-115-8.

GECKOVA MADARASOVA Andrea et al. *Factors associated with educational aspirations among adolescents: cues to counteract socioeconomic differences?* [online]. 2010 [cit. 2016-11-8]. Dostupné z: <<https://bmcpublikealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2458-10-154>>

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. 647 s. ISBN 80-85605-28-7.

GROMA, Marian. *Kariérové poradenstvo a možnosti facilitácie kariérového vývinu nepočujúcich*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2012. 175 stran. ISBN 978-80-223-3297-2.

GROMA, Marian. *Kariérové poradenstvo, jeho význam a možnosti uplatnenia v podmienkach nepočujúcich*. In: POTMĚŠIL, Miloň a kol. *Psychosociální aspekty sluchového postižení*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita 2010. 197 s. ISBN 978-80-210-5184-3.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 3. vyd., aktualizované. Praha: Portál, 2015. 774 stran. ISBN 978-80-262-0873-0.

HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Jiří Budka, 1994. 297 s. ISBN 80-901549-9-9.

HLAĎO, Petr. *Příručka k volbě povolání: aneb, Co by měl znát výchovný poradce na základní škole* [online]. Jihlava: Vysočina Education, 2014 [cit. 2017-06-20]. ISBN 978-80-904994-2-3. Dostupné z: <http://www.vysedu.cz/assets/File.ashx?id_org=600139&id_dokumenty=5847>

HORÁKOVÁ, Radka. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. 159 s. ISBN 978-80-262-0084-0.

HORVÁTHOVÁ, Ivana. *Vybrané aspekty profesijnej dráhy osôb so sluchovým postihnutím* [online]. Olomouc, 2015 [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: <<http://library.upol.cz/arl-upol/cs/csg/?repo=upolrepo&key=33869752872>>

HORVÁTHOVÁ, Ivana. *Vzdělávání dětí se sluchovým postižením* [online]. 2012 [cit. 2017-04-25]. Dostupné z: <<http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/vzdelavani-deti-se-specialnimi-potrebami/vzdelavani-deti-se-sluchovym-postizenim.shtml>>

HRUBÝ, Jaroslav. *Neslyšící a éra komunismu* [online]. 1999 [cit. 2017-06-10]. Dostupné z: <<http://www.grantadvisor.cz/signall2-komunismus.html>>

Interviewquestionspdf. *Top 10 best career aspirations examples/samples for resume/interview: Introducing the Dialogue Model* [online]. 2017 [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <<https://academic.oup.com/jdsde/article/16/4/494/551253/Development-of-Deaf-Identity-An-Ethnographic-Study>>

Investice do rozvoje vzdělávání. *Volba střední školy žáků se zdravotním postižením* [online]. 2017, 3–14 [cit. 2017-06-16]. Dostupné z:

<file:///C:/Users/marta/Downloads/V-7.4.15_Volba_stredni_skoly_zaku_se_zdravotnim_postizenim%20(1).pdf>

Investice do rozvoje vzdělávání. *Faktory ovlivňující kariérové rozhodování: Faktory, podmínky a okolnosti ovlivňující výběr vzdělávací/profesionální dráhy u žáků základních a středních škol* [online]. 2011 [cit. 2017-06-16]. Dostupné z: <<http://www.infoabsolvent.cz/Rady/Clanek/7-4-05>>

Investice do rozvoje vzdělávání. *Spokojenost absolventů se ZP se zvolenou SŠ a oborem: Spokojenost absolventů se zdravotním postižením se zvolenou střední školou, oborem a formou integrace* [online]. 2017 [cit. 2017-06-14]. Dostupné z: <<http://infoabsolvent.cz/Temata/ClanekZP/6-1-05>>

JABŮREK, Josef. *Bilingvální vzdělávání neslyšících*. 1. vyd. Praha: Septima, 1998. 43 s. ISBN 80-7216-052-4.

KABELÁČOVÁ, Jana. *Faktory ovlivňující výběr střední školy u sluchově postižených* [online]. Brno, 2007 [cit. 2017-02-15]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/160473/pedf_b/Faktory_ovlivnujici_vyber_SS_u_SP.pdf>
Bakalářská práce. Vedoucí práce Radka Horáková.

KATRŇÁK, Tomáš. Faktory podmiňující aspirace žáků devátých tříd základních škol v České republice. In: MATĚJŮ, Petr, ed. et al. *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2006, s. 173–193. ISBN 80-200-1400-4.

KOSINOVÁ, Barbora. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. 2. vyd., opravené. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 61 s. ISBN 978-80-87153-94-9.

LADD, Paddy. *Understanding Deaf Culture. In Search of Deafhood*. Clevedon: Multilingual LTD, 2003. 528 s. ISBN 1-85359-546-2.

LEI, Yong. *Research on occupational aspirations of students with hearing impairment: A test of social cognitive career theory* [online]. Olomouc, 2014 [cit. 2017-05-05]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/podiv2/lei_Yongs_dissertationfinal.pdf>

LÉNERTOVÁ, Lucie. *Nahlédněte do světa Neslyšících. Jsou kulturní menšinou v naší zemi* [online]. 2011 [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: <<https://www.topzine.cz/nahlednete-do-sveta-neslysicich-jsou-kulturni-mensinou-v-nasi-zemi>>

MARTINEC, Lubomír a kol. *Motivace, aspirace, učení II: hodnocení úrovně vzdělání v ČR s ohledem na krajevou diferenciaci*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2007. 151 s. ISBN 978-80-211-0543-0.

MATĚJŮ, Petr, SOUKUP, Petr a BASL, Josef. *Educational aspirations in a comparative perspective: the role of individual, contextual and structural factors in the formation of educational aspirations in OECD countries*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007. 53 s. Sociologické studie = Sociological studies; 07: 1. ISBN 978-80-7330-113-2.

MCILROY, Guy. *Development of Deaf Identity: An Ethnographic Study: Introducing the Dialogue Model* [online]. 2011 [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <<https://academic.oup.com/jdsde/article/16/4/494/551253/Development-of-Deaf-Identity-An-Ethnographic-Study>>

MERTZ, Jon. *What Are Your Aspirations?* [online]. 2015 [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <<https://www.thindifference.com/2015/08/what-are-your-aspirations/>>

MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. *Co to je kultura Neslyšících?* [online]. 2005 [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: <<http://ruce.cz/clanky/131-co-to-je-kultura-neslysicich>>

MPSV. *Informační a poradenská střediska při úřadech práce (IPS) Obsah:* [online]. 2006 [cit. 2017-02-12]. Dostupné z: <<https://portal.mpsv.cz/sz/obcane/poradstrediska>>

MPSV. *Job club* [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <<https://portal.mpsv.cz/sz/obcane/jobclub>>

MRKVÁNKOVÁ MALÉŘOVÁ, Lenka. *Vzdělanostní aspirace sociálně znevýhodněných žáků na druhém stupni základní školy*. Brno, 2009. Diplomová práce. Vedoucí práce Jan Mareš.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004. 472 s. ISBN 80-200-1086-6.

POTMĚŠIL, Miloň a kol. *Psychosociální aspekty sluchového postižení*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 197 s. ISBN 978-80-210-5184-3.

PROCHÁZKOVÁ, Lucie. *Podpora osob se zdravotním postižením při integraci na trh práce*. Brno: MSD, 2009. 170 s. ISBN 978-80-7392-094-4.

PROCHÁZKOVÁ, Věra. *Identita - jak ji prožívají nedoslýchaví lidé: Krátké zastavení u identity N/neslyšících* [online]. 2006 [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: <<http://ruce.cz/clanky/123-identita-jak-ji-prozivaji-nedoslychavi-lide>>

PROCHÁZKOVÁ, Věra. Identita a osobnost člověka: *Co znamená kvalitní a stabilní identita* [online]. 2012 [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <<http://ruce.cz/clanky/964-identita-a-osobnost-cloveka>>

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. aktualiz. a rozš. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

RAK, Roman a kol. *Biometrie a identita člověka ve forenzních a komerčních aplikacích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 631 s., 32 s. obr. příl. Profesionál. ISBN 978-80-247-2365-5.

RIDGEWAY, Sharon. Neslyšící osobnost? In: GREGORY, Susan et. al. *Problémy vzdělávání sluchově postižených*. 1. vyd. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2001. 232 s. ISBN 80-7308-003-6.

Ruce. Komunikační systémy vycházející z českého jazyka: *Prstová abeceda* [online]. 2017 [cit. 2016-11-8]. Dostupné z: <<http://ruce.cz/znakovy-jazyk/odborne>>

Ruce. Komunikační systémy vycházející z českého jazyka: *Vizualizace mluvené češtiny* [online]. 2017 [cit. 2016-11-8]. Dostupné z: <<http://ruce.cz/znakovy-jazyk/odborne>>

RVP 31-58-H/01. *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání krejčí* [online]. 2007 [cit. 2017-05-30]. Dostupné z: <<http://zpd.nuov.cz/RVP/H/RVP%203158H01%20Krejci.pdf>>

RVP G. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online]. 2013 [cit. 2017-05-30]. Dostupné z: <<http://www.nuv.cz/file/159>>

RVP PV. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. 2016 [cit. 2017-05-15]. Dostupné z: <<http://www.nuv.cz/file/696/>>

RVP ZV. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. 2017 [cit. 2017-05-25]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2017.pdf>

SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. 1. čes. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 246 s. ISBN 80-244-0249-1.

SKÁKALOVÁ, Tereza. *Sluchová vada a její sociální dopady v dospělém věku*. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2016. 287 stran. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-628-5.

SKÁKALOVÁ, Tereza. *Sluchová vada a její sociální dopady v dospělém věku*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2016. 287 stran. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-628-5.

SMĚKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadlení [i.e. zrcadle] vědomí a jednání*. 3., opr. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2009. 523 s. Studium. ISBN 978-80-87029-62-6.

SOURALOVÁ Eva. *Speciální pedagogika osob s postižením sluchu*. In: RENOTIÉROVÁ, Marie a kol. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 290 s. Učebnice. ISBN 80-244-0646-2.

SVOBODA, Mojmir, KREJČÍŘOVÁ, Dana a VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 3. vyd. Praha: Portál, 2015. 791 stran. ISBN 978-80-262-0899-0.

ŠEBKOVÁ, Ivana. *Profesní identita studentů psychologie* [online]. Brno, 2008 [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/144276/fss_b/bakalarka-pdf.pdf>. Diplomová práce.

ŠEĐOVÁ KLÁRA. *Vzdělávací výsledky dětí: vliv rodiny*. In: RABUŠICOVÁ, Milada et al. *Škola a (versus) rodina*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 176 s. ISBN 80-210-3598-6.

Tichý svět. *Podporované zaměstnávání* [online]. 2017 [cit. 2017-05-30]. Dostupné z: <<http://www.tichyvet.cz/podporovane-zamestnavani>>

TUČEK, Milan et al. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 428 s. Studie; sv. 37. ISBN 80-86429-22-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. 304 s. ISBN 80-246-0181-8.

VITÁSKOVÁ, Kateřina a kol. *Vybrané odchylky a narušení komunikační schopnosti se zaměřením na specifika logopedické a surdopedické diagnostiky a intervence*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 201 stran. ISBN 978-80-244-4908-1.

Vyhláška 27/2016 Sb. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. [online]. 2016 [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27#cast2>>

WHITE, Patrick. *Education and Career Choice: A New Model of Decision Making* [online]. London, 2007, s. 19–29 [cit. 2017-05-13]. ISBN 978-0-230-62484-9. Dostupné z:

<<https://books.google.cz/books?id=IIKBDAAAQBAJ&pg=PA21&lpg=PA21&dq=foskett+and+hesketh+1997&source=bl&ots=IOjjhBDCUN&sig=7FkXj8abEeU2FuoVmMcSdvGEcNY&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjO-7i-IMDUAhXPERQKHjYajBXUQ6AEIOTAC#v=onepage&q=parents&f=false>>

Zákon č. 384/2008 Sb. o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. [online]. 2008 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <<http://ruce.cz/clanky/506-zakon-o-komunikacnich-systemech-neslysicich-a-hluchoslepych-osob>>

Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti. [online]. 2004 [cit. 2017-02-15]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/sz/obecne/prav_predpisy/akt_zneni/ZOZ_PLATNE_ZNENI_OD_1.4.2017.PDF>

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění účinném od 1. 1. 2017. [online]. 2004 [cit. 2017-04-20]. Dostupné z:< http://www.pracepropravniky.cz/_userfiles/texty_prilohy/10147.pdf>

Zákon č. 89/2012 občanský zákoník. [online]. 2012 [cit. 2017-06-10]. Dostupné z:< <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast1>>

SEZNAM ZKRATEK

Atd.	A tak dále
Kol.	Kolektiv
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Např.	Například
Popř.	Popřípadě
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Tři hlavní okruhy tranzitního programu pro neslyšící.....	15
--	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	45
Tabulka 2	50

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Informovaný souhlas
- Příloha č. 2: Otázky rozhovoru
- Příloha č. 3: Přepis rozhovorů

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Informovaný souhlas o poskytnutí výzkumného materiálu pro výzkumný projekt ve formě video nahrávky pro účely diplomové práce na téma *Aspirace ovlivňující výběr střední školy jako cesty k povolání u osob se sluchovým postižením*.

Prohlašuji, že souhlasím s realizací a použitím informací uvedených ve zpracované diplomové práci autorky Bc. Marty Šajdlerové.

Byl/a jsem autorkou práce Martou Šajdlerovou předem informován/a o průběhu výzkumu a následném užití mnou poskytnutých informací. Byl/a jsem seznámen/a také s výhodami a riziky, které mohou z projektu vyplývat. Souhlasím s tím, že mnou poskytnuté informace budou využity pouze k realizaci výzkumu pro účely diplomové práce a video nahrávka nebude uveřejněna ani žádným jiným způsobem šířena a poskytnuta třetí osobě. Mnou poskytnuté informace budou pouze přiloženy v anonymní podobě, tj. v podobě přepisu v příloze diplomové práce.

V ..... dne ..... podpis respondentá.....

podpis autorky práce .....

Bc. Marta Šajdlerová

Příloha č. 2 otázky rozhovoru

- 1) Kolik je Vám let? A jaké máte vzdělání?
- 2) Řadíte se mezi Neslyšící s velkým N? Potkáváte se s neslyšícími přáteli?
- 3) Jsou Vaši rodiče Neslyšící?
- 4) Kam jste chodil na základní školu? Jednalo se o školu pro sluchově postižené?
- 5) Kam jste chodil na střední školu?
- 6) Jaký jazyk jste používal ve škole?
- 7) Kdo nebo co Vás ovlivnilo při výběru střední školy?
- 8) Myslíte že, Vaši rodiče, neslyšící přátelé, spolužáci, kultura Neslyšících měla vliv na výběr Vaší střední školy?
- 9) Shodovaly se Vaše představy s tím, jaká střední škola Vám byla doporučována od Vašeho okolí?
  - 9.1 Chtěl jste vy sám si zvolit jinou střední školu?
- 10) Bavilo vás studium na střední škole?
- 11) Využil jste Vy někdy služeb kariérového poradenství? Myšleno, služeb výchovného poradce, speciálně pedagogického centra, pedagogicko-psychologické poradny, informačních a poradenských středisek při úřadech práce.
- 12) Chtěl jste povolání, které jste studoval vykonávat i v budoucnu nebo jste si říkal, že budete stejně pracovat v jiném oboru?
- 13) Myslíte, že kdybyste neměl žádné sluchové postižení, že byste zvolil jiné povolání a jaké?
  - a. 13.1 V čem Vás Vaše sluchové postižení při volbě povolání brzdilo?
- 14) Využil jste Vy někdy služby podporovaného zaměstnávání?
- 15) Vyučil (vystudoval) jste a dnes pracujete v tom oboru?
- 16) Baví Vás práce, kterou děláte? Co Vás v práci baví a co Vás tam naopak nebaví?

Příloha č. 3: Přepis rozhovorů

Respondent č. 1

- 1) Kolik je Vám let? A jaké máte vzdělání

Je mi 46 let a vzdělání mám střední odborné s výučním listem.

- 2) Řadíte se mezi Neslyšící s velkým N? Potkáváte se s neslyšícími přáteli?

Neslyšící s velkým N nejsem. Já se setkávám se slyšícími i neslyšícími úplně stejně. Ne, že bych se zaměřil pouze na neslyšící a na slyšící vůbec. Ne, nejsem neslyšící s velkým N.

- 3) Jsou Vaši rodiče Neslyšící?

Ne, moji rodiče jsou normálně slyšící.

- 4) Kam jste chodil na základní školu? Jednalo se o školu pro sluchově postižené?

Do školy jsem chodil do Ivančic, což je blízko Brna, protože, když jsem byl malý, bydleli jsme blízko Brna, potom jsme se přestěhovaly blízko Zlína. Ano, je to škola pro neslyšící.

- 5) Kam jste chodil na střední školu?

Já jsem se vyučil v Brně zámečnickem, anebo spíš strojním mechanikem, jo strojní mechanik se jmenoval ten obor správně.

Byla to škola pro neslyšící?

Ano, chodil jsem i na střední školu pro neslyšící.

- 6) Jaký jazyk jste používal ve škole?

V minulosti byla povinnost mluvit, ale dnes už je to jiné, dnes už učitelé znakují, už umí znakovat, ale dávno to nebyvalo. V minulosti byla povinnost mluvit, a tak jsme museli mluvit. Ale děti ve volném čase znakovaly samozřejmě. Neslyšící děti znakovaly. Pouze s učitelem jsme museli mluvit. Mezi sebou jsme znakovali.

- 7) Kdo nebo co Vás ovlivnilo při výběru střední školy?

Kdo mě ovlivnil při výběru školy? Pouze učitel mi řekl, kam mám jít. Spíš to rodiče moc neřešili ani kamarádi. Dnes je moc možností, kam můžeš jít. Je moc různých škol a můžeš si vybrat. Starší neslyšící kamarádi ti mohou lepší doporučit než slyšící rodiče. V minulosti bylo málo škol. Učitel vždycky doporučil, kam máš jít.

- 8) Myslíte si, že Vaši rodiče, neslyšící přátelé, spolužáci, kultura Neslyšících měli vliv na výběr Vaší střední školy?

No, jak jsem říkal předtím, mně školu doporučil učitel. Bylo to těžké, už když jsem měl 12 let, začal jsem plánovat, kam půjdu na střední školu. Byl jsem malý, vůbec jsem nevěděl, kam chci jít. V našem kraji nebyly žádné školy pro neslyšící. Školy byly buď

v Praze, nebo v Brně a mohli jsme si vybrat. Kamarádi ze základních škol na Moravě šli studovat převážně do Brna, protože to bylo blíž.

- 9) Shodovaly se Vaše představy s tím, jaká střední škola Vám byla doporučována od Vašeho okolí?

Neměl jsem představy o další škole, co mi řekl učitel, to jsem udělal.

Nechtěl jste Vy sám si zvolit jinou střední školu?

Já jsem opravdu vůbec nevěděl, co chci dělat.

- 10) Bavilo vás studium na této střední škole?

Ve škole mě to bavilo, měli jsme dobré učitele i dobrý kolektiv. Ve škole byla sranda i praxe byla zajímavá, ale práce mě teď už moc nebaví.

- 11) Využil jste Vy někdy služeb kariérového poradenství? Myšleno, služeb výchovného poradce, speciálně pedagogického centra, pedagogicko-psychologické poradny, informačních a poradenských středisek při úřadech práce.

Poradenství, to vůbec nebylo. Říkám jediný, kdo mi poradil, byl třídní učitel.

I ten patří do kariérového poradenství.

Teď už je to jiné, děti dělají různé testy, na jaké povolání se hodí. To my vůbec nedělali, řekli mi, že jsem kluk a blízko je Brno, tak ať jdu na strojního mechanika, a já jsem šel.

- 12) Chtěl jste povolání, které jste studoval vykonávat i v budoucnu, nebo jste si říkal, že budete stejně pracovat v jiném oboru?

Když jsem byl mladý, měl jsem moc plánů. Nechtěl jsem pracovat ve fabrice, chtěl jsem podnikat a být bohatý, bohužel problém je komunikace.

- 13) Takže si Myslíte, že kdybyste neměl žádné sluchové postižení, že byste zvolil jiné povolání? A jaké?

Kdybych byl slyšící, tak bych měl úplně jiný cíl. Určitě bych si vybral jinou školu. Určitě bych nešel na strojního mechanika. To bych si určitě nevybral. Na 100 % bych nebyl strojním mechanikem.

A čím byste byl?

Nevím úplně přesně, chtěl bych mít vyšší vzdělání, abych nemusel pracovat ve fabrice a měl bych víc peněz, ale už je to pryč, už jsem vyučený. Už mám školu za sebou.

V čem Vás Vaše sluchové postižení při volbě povolání brzdilo?

Nebylo dostatek škol, nemohl jsem si moc vybírat, dalším problémem byla komunikace.

14) Využil jste Vy někdy služby podporovaného zaměstnávání?

Nevyužil, ani teď nevyužívám.

Proč jste to nikdy nezkusil?

Nevím, mám práci a dost let, už jsem starý, tak už nic nového nehledám. Ono je to všude stejné.

15) Vyučil jste a dnes pracujete v tom oboru?

Ano, pracuji 15 let na stejném místě. A vždy jsem pracoval v oboru. Neříkám, že mě to baví, ale prostě musím chodit do práce.

16) Baví Vás práce, kterou děláte? Co Vás v práci baví a co Vás tam naopak nebaví?

V práci mám fajn kolektiv. V práci mi vadí například vedoucí a šéfové, kteří mě sledují a vadí mi, že neslyšící dostávají tu nejobyčejnější práci. Slyšící mají lepší práci, i když mají stejný učební obor. A to mi vadí, že neslyšící vždycky musí mít nejtěžší práci.

Proč si myslíte, že to tak je?

Důvod je komunikace, což chápu. Vedoucí neumí komunikovat a potom si myslí, že ho nechápu, ale já to chápu dobře, ale máme problém se spolu domluvit. Další nespravedlnost je, že práce je stejná, ale neslyšící mají méně peněz. Svět je nespravedlivý.

Respondent č. 2

- 1) Kolik je Vám let? A jaké máte vzdělání?
Muž, 46 let, střední odborné vyučení.
- 2) Řadíte se mezi Neslyšící s velkým N? Potkáváte se s neslyšícími přáteli?
Jsem neslyšící s velkým N, setkávám se s neslyšícími přáteli. Ano, považuji se za neslyšícího s velkým N.
- 3) Jsou Vaši rodiče Neslyšící?
Ano, moji rodiči jsou oba neslyšící.
- 4) Kam jste chodil na základní školu? Jednalo se o školu pro sluchově postižené?
Na základní školu jsem chodil do Valmezu, sice mi doktor doporučil, abych šel do školy v Ivančicích, ale moji rodiče bydleli kousek od Valmezu, tak jsem šel do Valmezu. První jsem nastoupil do školy do Ivančic, ale bylo tam špatné spojení, tak po měsíci mně rodiče řekli, ať jdu do Valmezu.
- 5) Kam jste chodil na střední školu?
Na střední školu jsem chodil do Brna.
- 6) Jaký jazyk jste používal ve škole?
Ve škole jsem nesměl znakovat. Musel jsem mluvit, ale bylo to dobré, dobře jsem odezíral.
- 7) Kdo nebo co Vás ovlivnilo při výběru střední školy?
Ředitel mně doporučil, abych šel studovat do Brna, na strojního mechanika, jiné možnosti a kontakty nebyly. Rodiče říkali, ať jdu do Brna.
- 8) Myslíte, že Vaši rodiče, neslyšící přátelé, spolužáci, kultura Neslyšících měli vliv na výběr Vaší střední školy?
Myslím, že rodiče mi říkali, ať jdu do Brna – stejně jak mi to říkal ředitel z Valmezu.
- 9) Shodovaly se Vaše představy s tím, jaká střední škola Vám byla doporučována od Vašeho okolí?
Nechtěl jsem jít do Brna na strojního mechanika, chtěl jsem konstruovat auta, protože mě baví rychlá auta, ale nemohl jsem, musel jsem jít do Brna.

Takže říkáte, že jste chtěl být automechanik?
Automechanik úplně ne, bavilo by mě vymýšlet vzhled, výbavu nových aut.
- 10) Bavilo vás studium na této střední škole?
Moc mě to nebavilo, některé předměty byly těžké, ani praxe mě moc nebavila.

- 11) Využil jste Vy někdy služeb kariérového poradenství? Myšleno, služeb výchovného poradce, speciálně pedagogického centra, pedagogicko-psychologické poradny, informačních a poradenských středisek při úřadech práce.
Nevyužil, dnes jsou možnosti kariérního poradenství lepší, ale dřív to nebylo. Teďka už jsou jiné, lepší možnosti.
- 12) Chtěl jste povolání, které jste studoval, vykonávat i v budoucnu, nebo jste si říkal, že budete stejně pracovat v jiném oboru?
Chtěl jsem pracovat s auty, to byl sen i mého otce, ale táta mi říkal, že to stejně nepůjde, abych navrhoval auta, protože jsem neslyšící a měl bych problém s komunikací. Takže celý život pracuji ve fabrice ve strojírenství.
- 13) Takže kdybyste neměl žádné sluchové postižení, vybral byste si jiné povolání, asi povolání s auty, že?
Určitě bych nešel na strojírenskou mechaniku, myslím, že je teď více různých možností. Ano, vybral bych si povolání s auty.
- 14) Využila jste Vy někdy služby podporovaného zaměstnávání?
To spíš nebylo, ani teď nevyužívám.
- Proč jste to nikdy nezkusil?
Nevím, vždy jsem měl práci.
- 15) Vyučil jste se a dnes pracujete v tom oboru?
Ano, od vyučení pracuji ve fabrice v oboru strojírenství.
- 16) Baví Vás práce, kterou děláte? Co Vás v práci baví a co Vás tam naopak nebaví?
Práce mě baví, kolektiv je dobrý. Ale vadí mi, že výplata je nespravedlivá, že slyšící mají více peněz než neslyšící, i když dělají stejnou práci. To je nespravedlivé, my neslyšící musíme bojovat, aby se zlepšily podmínky a slyšící a neslyšící měly stejné možnosti, aby to bylo spravedlivé.

Respondent č. 3

1) Kolik je Vám let? A jaké máte vzdělání?

Je mi 55 let a mám střední odborné vzdělání, mám výuční list. (Žena)

2) Řadíte se mezi Neslyšící s velkým N? Potkáváte se s neslyšícími přáteli?

Ano, potkávám se s neslyšícími kamarády, ale nejsem úplně neslyšící s velkým N.

3) Jsou Vaši rodiče neslyšící?

Mamka i taťka jsou slyšící.

4) Kam jste chodila na základní školu? Jednalo se o školu pro sluchově postižené?

Chodila jsem do školy do Valmezu. Ano, to je škola pro neslyšící.

5) Kam jste chodila na střední školu?

To jsem chodila do Ostravy.

V Ostravě byla střední škola pro neslyšící?

Ne, já chodila do školy pro slyšící.

Na jaký obor?

Na obor švadlena.

6) Jaký jazyk jste používala ve škole?

Někteří učitelé ukazovali nějaké specifické znaky, ale jinak jsem musela odezírat. Odezírání byl problém u předmětů, jako je matematika nebo fyzika. Učitel mi to neuměl dobře vysvětlit, špatně se mi to odezíralo, bylo to těžké.

7) Kdo nebo co Vás ovlivnilo při výběru střední školy?

Učitel na základní škole mi doporučil, ať jdu studovat do Ostravy obor švadlena, že budu šikovná švadlena, protože mě bavily ve škole pracovní činnosti, ale já jsem chtěla být zahradnice. Rodiče mi říkali, ať poslechnu učitele a jdu na švadlenu.

8) Myslíte, že Vaši rodiče, neslyšící přátelé, spolužáci, kultura Neslyšících měli vliv na výběr Vaší střední školy?

Myslím, že s kamarády jsem se o tom nebavila. Věděla jsem, že by mě bavila zahradnice, ale učitel a rodiče mi řekli, ať jdu na švadlenu, tak jsem šla.

9) Shodovaly se Vaše představy s tím, jaká střední škola Vám byla doporučována od Vašeho okolí?

Ne, chtěla jsem být zahradnice, ale musela jsem do Ostravy na švadlenu. Dřív nebyly takové možnosti jak dnes.

10) Bavilo vás studium na této střední škole?

Ano, ve škole mě to bavilo. Kolektiv byl dobrý. Po vyučení jsem 15 let pracovala jako pánská švadlena a potom jako šička obuvi, teď pracuji jako švadlena, šiju košile. Pořád jsem ale měla sen být zahradnicí. Bydlím blízko Zlína, kde bylo moc práce pro švadleny.

11) Využila jste Vy někdy služeb kariérového poradenství? Myšleno, služeb výchovného poradce, speciálně pedagogického centra, pedagogicko-psychologické poradny, informačních a poradenských středisek při úřadech práce.

Dřív kariérové poradenství neexistovalo, pouze učitel mi řekl, co mám dělat. Učitel většinou doporučoval školy, které byly blízko bydliště.

12) Chtěla jste povolání, které jste studovala vykonávat i v budoucnu, nebo jste si říkala, že budete stejně pracovat v jiném oboru?

Pořád jsem chtěla být zahradnicí. Chtěla jsem mít i malé vlastní zahradnictví, ale to by byl problém s komunikací a moc starostí. Celý život pracuji jako švadlena.

13) Takže si myslíte, že kdybyste neměla žádné sluchové postižení, že byste zvolila jiné povolání?

Určitě, byla bych zahradnicí nebo květinářkou, měla bych malé zahradnictví, třeba i nějaké zaměstnance.

To je pěkný sen.

Jenom sen, bohužel.

V čem Vás Vaše sluchové postižení při volbě povolání brzdilo?

Určitě problém s komunikací.

14) Využila jste Vy někdy služby podporovaného zaměstnávání?

Ne, to jsem nikdy nevyužívala.

Proč?

Nevím, ani jsem to neznala.

15) Vyučila (vystudovala) jste a dnes pracujete v tom oboru?

[Otázka nebyla pokládána znovu, paní odpověděla v předchozích odpovědích, že pracovala 15 let jako pánská krejčová a potom jako šička obuvi a nyní jako švadlena košil.]

16) Baví Vás práce, kterou děláte? Co Vás v práci baví a co Vás tam naopak nebaví?

Práce švadleny mě celkem baví, ale v práci je problém s komunikací. Vadí mi, že musím dělat obyčejnou práci, je to právě kvůli komunikaci.

Respondent č. 4

- 1) Kolik je Vám let? A jaké máte vzdělání?
Je mi 53 roků a vzdělání mám výuční list.
- 2) Řadíte se mezi Neslyšící s velkým N? Potkáváte se s neslyšícími přáteli?
S neslyšícími přáteli se setkávám, ale nepovažuji se za neslyšícího s velkým N.
- 3) Jsou Vaši rodiče neslyšící?
Ne, máma i táta jsou slyšící.
- 4) Kam jste chodil na základní školu? Jednalo se o školu pro sluchově postižené?
Na základní školu jsem chodil do Valmezu. Jo, to je škola pro neslyšící.
- 5) Kam jste chodil na střední školu?
Na střední školu jsem chodil do Brna, na obor krejčí.
- 6) Jaký jazyk jste používal ve škole?
Museli jsme všichni odezírat a mluvit, ale měli jsme na střední škole fajn učitele, kteří to uměli vysvětlit, takže se mi dobře odezíralo. Mně nevadilo, že musím odezírat, moji rodiče taky neumí znakovat, i doma jsem něco odezíral, něco znakoval, teď většinou jen znakuji.
- 7) Kdo nebo co Vás ovlivnilo při výběru střední školy?
Rodiče, byl jsem druhé dítě a rodiče neměli peníze, já jsem nechtěl jít do Brna, na krejčího, chtěl jsem jít studovat do Prahy na kováře, ale rodiče říkali, že to je daleko a nemají peníze. Tak jsem musel do Brna a tam byl obor krejčí a myslím strojní mechanik, a to jsem nechtěl vůbec. Řekli mi, buď budeš strojní mechanik, nebo krejčí. Tak jsem si vybral krejčího.
- 8) Myslíte, že Vaši rodiče, neslyšící přátelé, spolužáci, kultura Neslyšících měli vliv na výběr Vaší střední školy?
No, rodiče mi to přikázali, neměl jsem moc možností, kamarádi nebo tak, to vůbec jsme neřešili. Musel jsem prostě do Brna, jinou školu jsem neznal.
- 9) Takže jste měl jiné představy o Vaší škole než Vaši rodiče.
Chápu to, neměli jsme peníze, Praha byla daleko, bydleli jsme kousek od Zlína. Možná měli i strach, že to v Praze sám nezvládnou, neslyšící sám v Praze.
- 10) Bavilo vás studium na této střední škole?
Tak jak každé dítě, se mu nechce chodit do školy, protože je to otrava a nuda. Myslím, že kovář by mě bavil určitě víc než krejčí.

11) Využil jste Vy někdy služeb kariérového poradenství? Myšleno, služeb výchovného poradce, speciálně pedagogického centra, pedagogicko-psychologické poradny, informačních a poradenských středisek při úřadech práce.

To vůbec.

12) Chtěl jste povolání, které jste studoval, vykonávat i v budoucnu, nebo jste si říkal, že budete stejně pracovat v jiném oboru?

Myslel jsem si, že budu dělat něco jiného, nakonec celý život pracuji jako obuvník. Šiju boty.

13) Takže si myslíte, že kdybyste neměla žádné sluchové postižení, že byste zvolil jiné povolání?

Vůbec nevím, obuvník ani krejčí bych si nevybral, líbí se mi práce kováře, teď je pro kováře i dost práce, je moderní kované ploty a brány. Ale kdybych byl slyšící, rodiče by stejně neměli peníze, abych šel do Prahy. A jestli se dalo učit kovářem někde blíž, když jsem byl mladý, to nevím.

14) Využil jste Vy někdy služby podporovaného zaměstnávání?

To je i na úřadech práce?

Ano informační a poradenská střediska při úřadech práce, Job cluby atd.

Vím, že to je, ale nebyl jsem tam nikdy. Já nebyl za celý život ani jeden den nezaměstnaný.

15) Takže jste se vyučil krejčím a pracoval jste jako obuvník?

Ano, celý život.

16) Baví Vás práce, kterou děláte? Co Vás v práci baví a co Vás tam naopak nebaví?

Je to těžká práce, málo peněz. Vstávám ve tři ráno a někdy pracuji až dlouho do noci. Neslyšící mají méně peněz než slyšící, to je nespravedlivé.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Marta Šajdlerová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Ivana Horváthová Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Aspirace ovlivňující výběr střední školy jako cesty k povolání u osob se sluchovým postižením
Název v angličtině:	Aspirations influencing the choice of high school as a career pathway for people with hearing impairment
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zabývá aspiracemi ovlivňujícími výběr střední školy jako cesty k povolání u osob se sluchovým postižením, cílem práce bylo zjistit faktory, které ovlivnily aspirace u dospělých osob se sluchovým postižením při výběru střední školy jako cesty k povolání.</p> <p>Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývá vzděláváním a poradenskými službami určené osobám se sluchovým postižením. Druhá kapitola teoretické části popisuje identitu a sní související kulturu Neslyšících a poslední kapitola teoretické části popisuje vzdělanostní a pracovní aspirace jedinců se sluchovým postižením. Teoretická část slouží jako nutná základna pro část praktickou. Praktická část popisuje průběh celého výzkumu, v němž byla použita kvalitativní metoda sběru dat v podobě polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Ve výzkumu bylo zjištěno, ovlivnění aspirací v důsledku sluchového postižení, dále byly zjištěny faktory, které ovlivnily u osob se sluchovým postižením výběr jejich střední školy. Jednalo se o faktor učitele, rodičů a vzdálenosti od místa bydliště.</p>
Klíčová slova:	Vzdělanostní aspirace, pracovní aspirace, profesní aspirace, identita, vzdělávání osob se sluchovým postižením, poradenské služby

Anotace v angličtině:	The diploma thesis is concerned with aspirations influencing the selection of secondary schools as a way of occupation for people with hearing disability. The aim of the thesis was to find out the factors that influenced the aspiration of adults with hearing impairment in choosing high school as a career path. The thesis is divided into the theoretical and practical part. The theoretical part deals with education and consulting services for people with hearing disability. The second chapter of the theoretical part describes the identity and the connection of the deaf culture and the last chapter of the theoretical part describes the educational and working aspiration of hearing disabled people. The theoretical part serves as an essential basis for the practical part. The practical part describes the course of the whole research, in which the qualitative method of collecting data was used in the form of a semi-structured interview with open questions. The research found that influencing aspiration due to hearing impairment also identified factors that influenced the choice of their secondary school in people with hearing disability. This was the factor of the teacher, the parents and the distance from the place of residence.
Klíčová slova v angličtině:	Educational aspirations, career aspirations, professional aspirations, identity, education of hearing impaired people, counseling services
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Informovaný souhlas Příloha č. 2: Otázky rozhovoru Příloha č. 3: Přepis rozhovorů
Rozsah práce:	81 stran
Jazyk práce:	Český jazyk